

ELENA MARCELIONIENĖ

**Atnaujinto Elvyros Narutienės
5 kl. vadovėlio-pratybų sąsiuvinio
„Lietuvių kalbos gramatikos pratimai“
METODINIAI PAAIŠKINIMAI
MOKYTOJUI
IR TEMINIS PLANAS**

LITUANISTINIŲ MOKYKLŲ PENKTAI KLASEI

JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo taryba ©

Čikaga, 2025

METODINIAI PAAIŠKINIMAI MOKYTOJUI

Elvyros Narutienės „Lietuvių kalbos gramatikos pratimai“ yra tradicinis gramatikos vadovėlis-pratybų sąsiuvinis. Jo autorė E. Narutienė prieš daugelį metų parengė mokymo priemonę lituanistinių mokyklų penktai klasei. Į šią priemonę ji sudėjo medžiagą fonetikos, žodžio sudėties, daiktavardžio, veiksmažodžio, būdvardžio, skaitvardžio ir įvardžio mokymui. Autorė pateikė akademinių lietuvių kalbos gramatikos žinių ir praktinių užduočių kalbos teorijai išmokyti ir pritaikyti praktikoje. Elvyros Narutienės mokymo priemonė buvo taisyta, išleisti dar du leidimai. Šis leidimas – ketvirtas. Kas naujo šiame, ketvirtajame, leidime?

Pirma, pagal dabartinės lietuvių kalbos gramatikos reikalavimus pataisyta teorinė medžiaga: patikslinti apibrėžimai, taisyklės, kalbos teorija aiškinama atsižvelgiant į mokinių amžiaus galimybes, siekiama motyvuoti, kodėl reikia ar verta susipažinti su vienu ar kitu kalbos reiškiniu. Kiekviename skyriuje gramatikos medžiaga pateikiama pilkame fone ir pažymima ženkle „Skaitome, aptariame, suprantame“. Skirtingai nuo ankstesnio pratybų leidimo, kuriame gramatikos apibrėžimai, taisyklės buvo įterptos tarp pratimų (kartais tik vienas sakiny), šiame leidime kiekvienos gramatikos temos teorija susisteminta ir apjungta, o svarbiausi dalykai išryškinti. Šią teorinę medžiagą siūloma skaityti ir aiškintis visiems kartu. Jeigu teorinės medžiagos pateikiama daugiau, ji skirstoma į dalis (I, II, III), jas galima skaityti ne visas iš karto, po to atlikti praktines užduotis. Prie gramatikos paaiškinimų reikėtų grįžti ne kartą. Jeigu klasės mokinių lietuvių kalbos gebėjimai labai silpni, galbūt teorine medžiaga naudosis tik mokytojas, o mokiniai, jo padedami, atliks tik temas skirtas pratimus. Kad penktokai geriau įsisavintų medžiagą, prie praktinių užduočių pagrindiniai gramatikos teiginiai, rašybos taisyklės dar kartą kartojamos (ženklas „Aiškinamės taisyklę“, pilkas fonas), pateikiama pavyzdžių – kad viskas mokiniui būtų „po ranka“. Dar norime akcentuoti, kad apibrėžimai, teoriniai aiškinimai skirti ne mokytis atmintinai, o tik suvokti vieną ar kitą kalbos reiškinį, kad tą suvokimą penktokas panaudotų mokydamasis lietuviškai kalbėti ir rašyti.

Antra, sąsiuvinyje pakeisti kai kurie moraliai pasenę, šiandien mokiniams jau neaktualūs kūriniai, vietoj jų pateikiama šiuolaikinių lietuvių autorių kūrybos, lietuvių tautosakos ištraukų arba redaguojami autorės kurti tekstai. Jautriau reaguojama į lietuvių klasiką, pavyzdžiui, atsisakyta rašybos pratimams – įrašyti praleistas raides – naudoti Maironio posmus, V. Kudirkos „Tautišką giesmę“ nagrinėti kaip liepiamosios nuosakos pavyzdį.

Trečia, sąsiuvinyje vyravo užduotys, skirtos mokytis linksniuoti atskirus daiktavardžius, būdvardžius, asmenuoti pavienius veiksmažodžius, sakiniuose įrašyti praleistas raides ar žodžius. Tuo metu metodikoje dominavo formalusis gramatikos mokymas, atskirtas nuo integruoto, visuminio kalbos ugdymo. Ši tendencija ryški ir pratybų sąsiuvinyje. **Rengiant pratybas naujam leidimui nesiekta pakeisti autorės sistemos ir gramatikos mokymo krypties**, todėl ir atnaujintose pratybose palikti tie formalūs kalbos mokymosi pratimai. Tačiau ten, kur trūko užduočių atitinkamai gramatikos temai suprasti, pateikiamas vienas kitas tekstinis pratimas – mokiniai gramatikos mokysis „iš gyvos kalbos“ (J. Jablonskis).

Ketvirta, pratimai diferencijuoti: kitokiais numeriais (skaitmenys juodame fone) žymimos sudėtingesnės užduotys ir papildomi pratimai, kuriuos mokytojas nesunkiai atpažins, nes tai dažniausiai yra kalbiniai žaidimai su tautosaka arba žaismo eilėraščiais. Mokytojas pats spręs, ar reikia juos atlikti.

Penkta, atnaujintose pratybose nenurodomi namų darbai – nenorėjome varžyti mokytojų. Manome, kad kiekvienas pedagogas šį klausimą spręs savaip, kaip geriau jo klasės mokiniams. Ankstesniuose leidimuose pratimų namų darbams buvo skirta labai daug.

Šešta, atnaujintose pratybose atsižvelgiama į pradinių klasių lietuvių kalbos programą – siūloma prisiminti, ko mokiniai jau mokėsi, o ne pradėti nuo pradžių (žinoma, atskirų mokyklų lygis gali būti nevienodas, nes jį lemia ne tik mokinio kalbinė aplinka, bet ir mokymo priemonės, su kuriomis buvo dirbama I – IV klasėse). Taisant pratybas stengiasi atsižvelgti ir į naująsias šeštadieninių mokyklų programas, tačiau E. Narutienė savo leidinyje pateikė daug daugiau gramatikos, negu reikalaujama šiandieninėje penktos klasės programoje, pavyzdžiui, ji įvedė skaitvardį, įvardį, platų veiksmažodžio kursą. Mokytojas turėtų apsispręsti, ar mokys šių temų, ar jas nukels į aukštesnes klases.

Autorė E. Narutienė visą pratybų medžiagą buvo paskirsčiusi 30-iai pamokų. Mes padarėme taip pat ir teminį planą pateikėme šių paaiškinimų pabaigoje.

Dar labai svarbu, kad mokytojas, susipažinęs su metodiniais paaiškinimais, jų nepamirštų, o prie jų grįžtų ir pasinaudotų atitinkamo skyrelio patarimais prieš mokydamas konkrečią temą.

1. LIETUVIŲ KALBOS GARSAI

1. 1. Garsai ir raidės. Lietuvių kalbos fonetikos (mokslas apie garsus) žinių penktokai jau yra įgiję pradinėse klasėse. Be abejo, susipažinę ir su **lietuviška abėcėle**. Penktoje klasėje tuos įgūdžius ir žinias kartojame ir įtvirtiname. Mokytojui susipažinti su klasės mokinių lygiu padės 1-as pratimas: ar vaikai geba padainuoti nors vieną lietuvių dainą (tuo neabejojame), išgirsti jos žodžių garsus, parašyti jų raides. Išmokykime penktokus skirti sąvokas *garsas* ir *raidė* – jų skirtumas paaiškintas 5-ame puslapyje (teorinėje medžiagoje pilkame fone). Deja, dažnai sakoma klaidingai: *netaria raidės* – reikia sakyti *netaria garso*.

Lietuvišką abėcėlę mokėti atmintinai būtų pravartu – lengviau rasti žodį žodyne, informaciją žinyuose, abėcėlę praverstų sudarant sąrašus ir kt. Todėl siūlytume kartu su mokiniais pasidaryti spalvingą abėcėlės plakatą ir pakabinti jį klasėje. Penktame puslapyje pilkame fone pateikti raidžių pavadinimai. Ir mokytojas, ir mokiniai turėtų išmokyti taisyklingai juos tarti: visi priebalsiai tariaimi minkštai prieš **ė** (kaip **lėlė, bėrė, dėdė, žėlė** ir pan.): **bė, cė, čė, dė, gė, pė, tė, vė, zė, žė**; priebalsiai raidžių pavadinimų pabaigoje, o tariaimi kietai: **ef, el, em, en, er, es, eš** (lietuvių kalbos paskutinis žodžio priebalsis visada kietas).

Šiame skyrelyje kartojamas ir didžiųjų raidžių rašymas (3 prat.), atlikime jį visi kartu. Jeigu mokiniai bus primiršę, mokytojas gali priminti. Tačiau tikrinių daiktavardžių rašybos penktokai dar mokysis daiktavardžio skyriuje, todėl čia prisiminkime tik pačius dažniausius atvejus.

1. 2. Balsiai ir balsės. Svarbiausias žinias apie *balsius* (garsus) ir *balses* (raides) mokiniai su mokytoju skaitys ir išsiaiškins 7-ame puslapyje, o paskui įtvirtins atlikdami pratimus. **Svarbiausias tikslas – mokyti taisyklingai tarti trumpuosius ir ilguosius lietuvių kalbos balsius.** Tai fonetinės rašybos pagrindas! Ir Lietuvoje didžiųjų miestų bei Rytų Lietuvos gyventojai ilgina trupuosius balsius kirčiuotame skiemenyje ir trumpina ilguosius balsius nekirčiuotame skiemenyje taip juos beveik visai suvienodindami. O juk trumpųjų ir ilgųjų balsių skyrimas yra viena iš ryškiausių lietuvių kalbos ypatybių (ir mūsų pasididžiavimas šiuo archaiškumu). Mokykime penktokus trumpųjų neilginti, o ilgųjų balsių netrumpinti. Metodika labai paprasta: klausytis taisyklingai skaitomų arba sakomų tekstų (ypač tinka poezija), kartoti tuos taisyklingus pavyzdžius ir patiems taisyklingai skaityti tekstus, kalbėti. Pavienių garsų tarimas naudos neduos, nebent tik supažindinant taip, kaip yra pateiktoje lentelėje (7 p.), bet ir ten iškart pateikiama pavyzdžių. Paaiškinkime mokiniams, kad lietuvių kalbos ilgieji balsiai tariaimi dvigubai ilgiau negu trumpieji, aptarkime, kuriomis raidėmis jie žymimi. Atkreipkime dėmesį į balses **a, e**: jomis žymime ir trupuosius, ir ilguosius balsius. Lietuvių kalbos žodžiuose **ė, o** garsai visada tik ilgi; **o** garsas trumpas gali būti tik tarptautiniuose žodžiuose.

Pratimus, kuriuose prašoma įrašyti praleistas raides, pabraukti balses, visada pirmiausia atlikime žodžiu: tegul mokiniai skaito, taria, jeigu netaisyklingai, mokytojas taiso, moko tarti taisyklingai, įsiklausyti, o tik tada rašyti ar pabraukti. Mokiniai painioja **y** ir **i**, **ū** ir **u**, **ė** ir **e** raides. Šių atvejų rašybai skirti 9-o puslapio pratimai (8–11). Visų fonetinės rašybos atvejų (jie pagrįsti taisyklingu tarimu) galime mokyti tik mokydami taisyklingo tarimo, ilgųjų ir trumpųjų balsių skyrimo (atpažinimo iš klausos). Kitų būdų nėra. Ir šis darbas turėtų vykti visus metus – skaitant kitiems tikslams skirtus žodžius, sakinius, tekstus (pavyzdžiui, mokykime taisyklingai tarti daiktavardžius, būdvardžius, veiksmažodžius).

1. 3. Priebalsiai ir priebalsės. Visos žinios apie priebalsius pateiktos 10–11 puslapyje. Šią medžiagą su mokiniais skaitykime ir aiškinimės dalimis.

I. Pirmiausia, atlikę 1 ir 2 pratimą, pakartokime pradinėse klasėse įgytas žinias apie priebalsius ir jas įtvirtinkime, mokykime skirti sąvokas *priebalsis* (garsas) ir *priebalsė* (raidė).

II. Toliau supažindinkime mokinius su *skardžiais* ir *dusliais* *priebalsiais*. Ypač svarbu išmokyti skirti tuos priebalsius porose: **b – p, d – t, g – k, z – s, ž – š**. Galime šias poras surašyti plakatėlyje. Supanašėjusių priebalsių rašyba gana sunki, nes reikia išmokyti pasitikrinti, o tam jau reikalingos morfologijos žinios. Todėl penktoje klasėje ją tik pradėdame. Visi kartu aiškinimės ir atlikime 4, 5 ir 6 pratimą. Aišku, to neužteks (pratybų autorė jų buvo pateikusi tik tiek). Supanašėjusių priebalsių rašybos mokysime ir kituose pratybų skyriuose.

III. Pratybų autorė daugiau dėmesio skyrė *kietiesiems* ir *minkštiesiems* *priebalsiams*. Matyt, jai buvo svarbi žodžių su

minkštaisiais priebalsiais, minkštumo ženklu *i* rašyba. Atnaujintame sąsiuvinyje palikome šią jos nuostatą. Skaitykime ir aptarkime trečią teorijos dalį ir atlikime 7–15 pratimą. Atliekant šiuos pratimus vėl labai svarbu taisyklingai tarti, įsiklausyti ir tik tada rašyti. Be to, mokytojas turėtų žinoti, kad reikia skirti du minkštųjų priebalsių rašybos atvejus. Pirmą, minkštumo ženklą *i* prieš *o*, *u*, *ū*, *ų* rašome pagal tarimą, todėl labai svarbu mokytis taisyklingai tarti žodžius su minkštaisiais priebalsiais prieš nurodytus balsius, pvz.: *liovėsi, kelionė, berniukas, liūtas, kelių, keliui* ir pan. Antra, minkštumo ženklą prieš *a*, *ai*, *au* rašome remdamiesi taisyklėmis, pvz.: veiksmažodžių klausimu **ką veikia?** – *lekia*; daiktavardžio vardininku *brolis* – *broliais* ir kt. Antrąjį atvejį išmokyti lengviau, nes jis kartojasi mokant ir daiktavardžio, ir būdvardžio – tereikia išmokyti taikyti keletą taisyklių (su kai kuriomis susipažinta pradinėse klasėse). Rašybos pagal taisyklingą tarimą lituanistinių mokyklų mokiniams tenka mokytis daug metų.

1. 4. Dvigarsiai: dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai. Pradinėse klasėse jau buvo išmokyta skaityti žodžius su *dvibalsiais*, mokytis rašyti paprastesnius ir sudėtingesnius atvejus, pradėta mokytis *mišriųjų dvigarsių*. Šiose pratybose pateikiama daugiau žinių apie dvigarsius (15 p.) Teorinę medžiagą padalykime į dvi dalis: **I.** Dvigarsių skirstymas ir dvibalsiai, **II.** Mišrieji dvigarsiai.

I. Pratybose daugiausia užduočių yra dvibalsiams (3–12 prat.). Pačios svarbiausios užduotys skirtos dvibalsiams **ie** (4–6 prat.) ir **uo** (7–9 prat.). Mokydami juos rašyti privalome mokytis taisyklingo tarimo, nes kitokių taisyklių nėra (mokiniai dažnai painioja **ie** su **ė**, **ei**; **uo** su **o**). Sąsiuvinyje pateikta žodžių su dvibalsiu **au** po minkštojo priebalsio rašybos taisyklė (18 p. ir 11, 12 prat.) – su ja mokiniai turėtų susipažinti.

II. Penktokai mokosi (arba kartoja) *mišriuosius dvigarsius*. Jų rašyba neturėtų kelti didelių sunkumų, nes tariant aiškiai girdėti abu mišriojo dvigarsio sandai (balsis ir priebalsis). Ankstesnėse pratybose mišriesiems dvigarsiams skirta labai mažai dėmesio – tikriausiai jie palikti šeštai klasei. Mes siūlome pradėti mokytis mišriųjų dvigarsių **il, im, in, ir, ul, um, un, ur** taisyklingo tarimo ir pateikiame dažniausiai vartojamus žodžius su šiais dvigarsiais (13 prat.).

1. 5. Ką išmokome? Atlikdami užduotis mokiniai kartoja lietuvių kalbos garsus (1 prat.), skardžiujų ir dusliųjų priebalsių rašybą (2, 3 prat.), žodžių su priebalsių minkštumo ženklu *i* rašymą (4, 5 prat.), atlieka dvi įdomesnes užduotis – taiso diktanto klaidas (6, 7 prat.) Mokytojas turėtų pats spręsti, ar jo klasės mokiniams reikalingi šie kartojimo pratimai. Gal jis pasirinktų kitokį variantą, pavyzdžiui, rašys diktantą, parengs kontrolines užduotis arba paliks mokiniams savarankiškai atlikti kartojimo skyrelio pratimus.

2. SKIEMUO

2. 1. Skiemens pagrindas. Ilgieji ir trumpieji skiemenys. Skiemenuoti žodžius vaikai mokėsi nuo I klasės. Penktoje klasėje pakartojame žodžių skiemenavimą (1 ir 2 prat.) ir gilinamės toliau: susipažįstame su *skiemens pagrindu, ilgaisiais ir trumpaisiais skiemenimis*. Visi kartu skaitome ir išsiaiškiname teorinę medžiagą (22 p.). Geriausiai mokiniai ją supras nagrinėdami pateiktus pavyzdžius. Pasiūlykime dar pažaisiti žodžiais ir jų skiemenimis: tegul mokiniai sugalvoja žodžių su daugiau skiemenų, žodžių, kurių skiemenyse yra tik balsiai arba tik dvigarsiai ir pan. Ar žinote, kad lietuvių kalba turi tik vieną vienskiemenį daiktavardį *šu*? Dar norime atkreipti mokytojų dėmesį į paaiškinimą prie ženklo „Įdomu“ (23 p.). Iš tiesų kalbininkai eksperimentais nustatė, kad mes kalbame skiemenimis (tik paprastai to nejaučiame), o naujas žodžio skiemuo prasideda tokia garsų samplaika, kokia gali prasidėti lietuvių kalbos žodis: *alk-sta – stalas, pū-slė – slaptas, moky-kla – klaida* ir pan. Jeigu laikysimės šio kalbos dėsnių, vaikų mokytis skiemenuoti nereikės – jie skiemenuos natūraliai. Deja, daug mokytojų laikosi tradicinio dirbtinio skiemenavimo taisyklių ir jas painioja su žodžio kėlimo taisyklėmis, kurių visai nereikėtų, jeigu žodžius keltume natūraliais skiemenimis (natūraliai skiemenuodami niekada neišskirsime dvibalsių, mišriųjų dvigarsių, ką draudžia žodžio kėlimo taisyklės). Kiekviena kalba turi savitas garsų samplaikas. Pavyzdžiui, lietuviškuose žodžiuose nėra samplaičių *kb, vr, pt, pv* ir pan. – jų gali būti tik iš kitų kalbų atėjusiuose, nelietuviškuose pavardėse ar pavadinimuose.

Svarbi tema – *ilgieji ir trumpieji skiemenys* (23 p.). Perskaitykime paaiškinimą, aptarkime ir atlikime 5 ir 6 prat. Skiemens ilgumas ir trumpumas svarbūs mokantis taisyklingos tarties ir kirčiavimo.

2. 2. Kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Kirčiavimas – viena iš sudėtingiausių temų. Manome, kad ir pradinėse klasėse, ir penktoje kirčiavimo reikia mokytis tik pateikiant pavyzdžius, pakartojant žodžius – **grynai praktiškai**. Vaikai skaito paaiškinimą (25 p.) ir susipažįsta su sąvoka *kirčiuotas skiemuo* – tas, kurį ištariame stipriau. Toliau atlieka pratimus, kad

mokytojai išgirsti ir ištarti kirčiuotą žodžio skiemenį (2–4 prat.), įsitikina, kad kirtis gali keisti žodžio reikšmę (5 prat.). Atkreipkite mokinių akis į kirčiuotų skiemenų žaismą ir svarbą eilėraštyje (6 prat.) Jeigu yra galimybių, pamokykite vaikus naudotis žodynais, kur visi žodžiai yra sukirčiuoti (pratybose paaiškinti žodynuose naudojami kirčio ženklai).

2 3. Ko išmokome? Kadangi tema neplati, kartojimui skirti tik trys pratimai. Atlikdami pirmąjį išsiaiškinsime, kaip klasės vaikai geba praktiškai kirčiuoti – stipriau ištarti kirčiuotą žodžio skiemenį. O 2 ir 3 prat. – tik smagūs kalbos žaidimai. Pažaiskime juos!

3. ŽODŽIO SANDARA

3.1. Reikšminės žodžio dalys. Šaknis ir galūnė. Pradinėse klasėse mokiniai tikrai buvo supažindinti su *žodžio galūne* – todėl reikia tik prisiminti (1prat.). Perskaitytą eilėraščių aptariame pabrauktus žodžius ir išsiaiškiname, kad skiriasi žodžio *paslaptis* pabaigos, t. y. galūnės: *paslaptį, paslaptis, paslapties*.

Toliau skaitome teorinių paaiškinimų (28 p.) I dalį, susipažįstame su sutartiniu galūnės žymėjimo ženklu □. Išsiaiškiname, ką vadiname *žodžio šaknimi*, kodėl ji tokia svarbi, koku sutartiniu ženklu ją žymime (◡). Dar svarbu aptarti ir *giminiškus žodžius*. Čia pat galime pažaisti, pavyzdžiui: mokytojas sako du žodžius, jeigu jie giminiški, mokiniai atsistoja, jeigu ne – sėdi. Parinkime labai paprastus žodžius: *kelias – kelionė, sniegas – snapas, koja – kojine, namas – namelis, katinas – lapinas, tiltas – takas, ...*

Po teorinių aiškinimų (II dalies kol kas neskaitykime) atlikime galūnei ir šakniai skirtus 2–7 pratimą. Mokytojas pats sprendžia, kuriuos pratimus mokiniai atliks individualiai, paskui visi kartu aptars, o kuriuos – kolektyviai. Perskaitykime paaiškinimą prie ženklo „Idomu“ (29 p.).

3.2. Priešdėlis. Skaitome teorinių paaiškinimų II dalį (28–29 p.) Mokiniai susipažįsta su *žodžio priešdėliu* ir *priesaga*. Atkreipkite dėmesį į pačias sąvokas (pavadinimus) – abi yra paaiškintos. Nubraižykime lentoje abu sutartinius ženklus. Ar reikia supažindinti penktokus su *žodžio kamieniu, reikšminėmis žodžio dalimis*, sprendžia mokytojas. Šios sąvokos yra aptartos, bet kalbos praktikoje jos nėra tokios svarbios kaip šaknis, galūnė, priešdėlis ar priesaga. Toliau atlikime žodžio priešdėliui skirtus pratimus (1–6).

Kas yra priešdėlis, dar kartą paaiškinta prie pirmo pratimo pilkame fone. Visi kartu atlikime 1 ir 2 pratimą, o 3 gali būti skirtas palenktyniauti tarp klasės grupių ar draugų.

Mokantis priešdėlių mokiniai dažniausiai susiduria su dviem sunkumais: priešdėlių reikšme ir kai kurių priešdėlių rašyba. Todėl prie šių atvejų bus grįžtama ir vėliau – mokantis daiktavardžių, veiksmažodžių ir kt. Pratybose svarbus 4 prat.: būtinai aptarkime žodžių su priešdėliais *iš-, į-, at-, ap-, už-* reikšmes. Ką galima, pavaizduokime: įeiname į klasę, išeiname, užšokame ir pan. Susipažįstame su įsidėmėtinomis rašybos priešdėliais: *į-, są-* visada rašomi su nosinėmis raidėmis. Galime juos parašyti dideliame lape ir pritvirtinti prie lentos – tegul mokiniai įsidėmi. Priešdėlių *iš-, už-, ap-, at-* rašybą reikia taip pat įsidėmėti, nes jie prieš žodžio šaknies priebalsį gali būti tariami kitaip negu rašomi: *iš-, ap-, at-* prieš skardžiuosius priebalsius suskardėja, o *už-* prieš dusliuosius suduslėja. Todėl visi kartu būtinai aptarkime pateiktus pavyzdžius! Dar galime ir plakatą pasidaryti: nėra priešdėlių *iž-, už-, ab-, ad-*. Surašykime juos lape ir perbraukime. Atlikime 5 ir 6 pratimą.

3.3. Priesaga. Dar kartą prisiminkime, kas yra *priesaga* (paaiškinta pilkame fone prie 2 prat.). Skaitykime 1 prat. žodžių šaknis, pridėkime priesagas ir padarykime naujus žodžius, aptarkime jų reikšmę. Antro pratimo nauji žodžiai sudaromi pagal pavyzdį (mokydamiesi daiktavardžių mokiniai sužinos, kodėl vienur tinka *-ėl-*, o kitur *-el-*). Kiti priesagų mokymuisi skirti pratimai (3–7) gali būti atliekami ir savarankiškai, tik paskui reikia darbą aptarti, atkreipti dėmesį į priesaginių žodžių reikšmę (jei mokiniai nesupras reikšmės skirtumų, neišmoks vartoti tų žodžių). Kaip skiriasi žodžiai su priesagomis *-el-, -yt-* ir be jų, gražiai atskleidžia 4 prat.

3.4. Ko išmokome? Įtvirtindami mokinių supratimą apie žodžio dalis visi kartu sukurkime plakatą (1 prat.). (Pratybose nupieštas pavyzdys labai paprastas, nespaltotas, penktokai gali nupiešti daug gražiau.) Kiti pratimai (2, 3) nesudėtingi, formalūs, skirti visoms reikšminėms žodžio dalims. Tik 4 prat. sunkesnis, nes užduotis reikalauja sukurti sakinių. Jų temą pasufleruoja pateikti žodžiai – apie mokyklą, mokymąsi. Mokytojas ir klasė sprendžia, kaip dirbti – individualiai ar visiems kartu.

4. DAIKTAVARDIS

4. 1. Daiktavardžių reikšmė. Daryba. Rengdami pratybas naujam leidimui daiktavardžio skyriuje palikome autorės numatytas temas ir jų seką. Tačiau labiau susisteminome ir šiek tiek praplėtėme žinias apie daiktavardžio reikšmę ir iš skyriaus „Žodžio sandara“ perkėlėme dalį pratimų, skirtų mokytis daiktavardžių darybą. Mūsų manymu, tokiu būdu labiau konkretizuojamos ir pritaikomos praktikoje žinios apie žodžio sandarą (ypač priesagą) ir daugiau sužinoma apie daiktavardį, mokomasi padaryti naujų daiktavardžių, juos vartoti kalboje. Pirmas pratimas ir elementarios gramatikos žinios pilkame fone (36 p.) padės penktokams prisiminti, ką jie mokėsi pradinėse klasėse: daiktų pavadinimai yra daiktavardžiai, juos galima nupiešti. Tačiau greta duoti du pavyzdžiai – minklės apie mintį ir miegą, kas nėra apčiuopiami daiktai, bet jie kalboje taip pat priskiriami daiktavardžiams. Atidžiai visi skaitykime paaiškinimus ir susipažinkime su pilnu daiktavardžio apibrėžimu. Jo atmintinai išmokti nereikia, geriau aptarkime pateiktus pavyzdžius: kiekviename stačiakampyje pateikti skirtingų reikšmių daiktavardžiai: buities daiktai, žmonių, gyvūnų, augalų, jausmų, veiksmų, gamtos reiškinių ir kt. pavadinimai. Taigi kalbos moksle daiktavardžiai pavadina labai skirtingus ir įvairius dalykus. Atlikdami 2 ir 3 pratimą vis aptarkime su mokiniams daiktavardžių reikšmes. Pavyzdžiui: *automobilis* – transporto priemonė, *triukšmas* – garsas, *Padėkos diena* – šventė, *stovykla* – tam tikra vieta, kur organizuojamas poilsis, ir pan. Mokykime vaikus atpažinti jausmų pavadinimus (3 prat.).

Autorė numatė daug daiktavardžių darybos pratimų. Papildėme 4-u prat., kuriame labai aiškiai matyti, kad naujų daiktavardžių galima padaryti iš kitų žodžių: *kurkė* – *kurkimas*, *sausas* – *sausis*, *tankus* – *tankumėlis*, *gražus* – *gražumėlis* (visa tai paaiškinta prie pratimo). Kadangi penktokai jau susipažinę su žodžio priesaga, jiems bus nesunku suprasti priesaginę (su įvairiomis priesagomis) daiktavardžių darybą. Pateikiame tas pačias užduotis, kurias buvo numačiusi autorė (5 – 8 prat.), tik šone paaiškiname, ką reiškia daiktavardžiai su vienokia ar kitokia priesaga, nes mokiniams labai svarbu suprasti žodžio reikšmę.

Dar viena svarbi tema – *mažybiniai daiktavardžiai*. Pradėkime nuo liaudies dainos (9 prat.) ir būtinai perskaitykime sakinį prie ženklų „Įdomu“ (39 p.). Toliau seka mažybinių daiktavardžių darybos pratimai (10–14 prat.) ir trumpas teorinis paaiškinimas bei priesagų *-el-*, *-ėl-* taisyklė (40 p.). Galima žodžiu pažaisti su penktokais: viena grupė sako daiktavardžių pavyzdžius, kita – jų mažybines formas, paskui apsikeičia.

Kiti, 15 ir 16 prat., skirti priešdėlinei (su įvairiais priešdėliais) daiktavardžių darybai. Pateikiami dažniausi (produktyviausi) priešdėliai ir atkreipiamos akys į įsidėmėtinos rašybos atvejus: *į-, są-, apy-, iš-, už-, prieš-*; padarykime daiktavardžius, aptarkime jų reikšmę, o ypač svarbu – įsidėmėkime jų rašybą.

4. 2. Bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai. Pirmiausia mokiniai prisimena keletą tikrinių daiktavardžių (1 prat.). Naujajame variante paaiškinta *tikrinių daiktavardžių* reikšmė (kuo jie skiriasi nuo bendrinių) ir išvardytos jų grupės (42 p.). Mokytojas pats gali pasirinkti, su keliomis grupėmis susipažins jo klasės mokiniai. Toliau žinios įtvirtinamos atliekant 2–8 pratimą. 3-ias pratimas – išskirtinis: aptariame, kad poezijoje didžiosios raidės gali būti rašomos ir sakinio viduryje – dažniausiai kiekviena posmo eilutė pradedama didžiąja raide. Didžiosiomis raidėmis laiškuose rašomi daiktavardžiai, kuriais kreipiamės ar pavadiname mums brangius žmones (9-as prat.).

4. 3. Daiktavardžių giminės. Naujausiose lietuvių kalbos gramatikose pirma pateikiama daiktavardžių giminė, o po jos – skaičiai. Todėl ir šiose pratybose tos temos pateiktos tokia seka. Pirmiausia pasitikrinkime, ką mokiniai prisimena apie *daiktavardžio gimes* (1 prat.) Toliau atidžiai visi perskaitykime teorinių paaiškinimų I dalį (45 p.). Ypač svarbu, kad mokiniai suprastų, jog **daiktavardžiai giminėmis nekaitomi, o tik yra kurios nors giminės!** Pažaiskime: susiskirstykime į grupes ir kiekviena grupelė tegul pasako kuo daugiau vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių (galima juos parašyti ant skirtingų spalvų lipnių lapelių ir prilipinti prie lentos).

Svarbiausia II paaiškinimų dalis: kaip daiktavardžių giminę nustatyti pagal jų galūnes. Pilkame fone viskas detalai paaiškinta, pateikti pavyzdžiai. Tai nebus lengva vaikams, kurių lietuvių kalbos gebėjimai dar silpni. Galime sukurti paprastą plakatą ir pakabinti klasėje:

DAIKTAVARDŽIŲ GIMINĖS

Vyriškoji giminė: vns. V.: -as, -ias, -is, -ys, -us, -ius, -uo

tas vns. K.: -o, -io, -aus, -iaus, -ens

Moteriškoji giminė: vns. V.: -a, -ia, -i, -ė, -is

ta vns. K.: -os, -ios, -ės, -ies

Išmokti skirti daiktavardžių gimines penktokams padės 2–7 pratimas. Labai svarbi 5 ir 6 užduotis: tegul mokiniai plečia savo žodyną gyvūnų, jų jauniklių pavadinimais, nes ne visi vaikai žino, kad tų pačių gyvūnų vyriškoji ir moteriškoji pusė turi skirtingus pavadinimus: *arklys – kumelė, šuo – kalė, antis – gaigalas, višta – gaidys*, kad *avies* jauniklis yra *ėriukas, karvės – veršiukas, kiaulės – paršiukas*.

4. 4. Daiktavardžių skaičiai. Skaitydami teorinius paaiškinimus (48 p.) penktokai prisimins, ką žino apie daiktavardžių **kaitymą** skaičiais. Paprastai paaiškinta, kodėl daiktavardžiai kaitomi skaičiais – nes dažniausiai **pavadinama daiktus, kuriuos galima skaičiuoti**. Įdomu pastebėti, kad daugiskaita yra nebūtinai daug daiktų, bet daugiau negu vienas – du, trys ir t. t. iki begalybės. (Senovėje lietuvių kalboje buvo ir dviskaita (*du medžiu* ir pan.), tačiau ji jau laikoma tik tarmine forma, bendrinei kalbai nepriskiriama.) 2–4 pratimai moko skirti daiktavardžių vienaskaitą ir daugiskaitą bei ją vartoti kalboje.

Teoriniuose paaiškinimuose penktokai elementariai supažindinami su *vienaskaitiniais* ir *daugiskaitiniais* daiktavardžiais, tačiau jų išmokti nelengva. Todėl visi kartu atlikime 5–10 pratimą. Kai ateityje sutiksime tekstuose ar pokalbiuose šių daiktavardžių pavyzdžių, būtinai aptarkite su mokiniais.

Daiktavardžių kaitymą skaičiais mokiniai pratęs mokydamiesi linksniuoti daiktavardžius – turės labai daug pratybų.

4. 5. Daiktavardžių linksniavimas. Linksniai. Šis, penktas, daiktavardžio poskyris pratybų autorei, matyt, buvo pats svarbiausias – išmokyti penktokus linksniuoti visų daiktavardžių grupių (linksniuotųjų) daiktavardžius. Todėl pateikta labai daug linksniavimo pratybų ir linksnų vartojimo sakiniuose užduočių, atkreiptas dėmesys į daiktavardžių galūnių rašybą. Atnaujintame variante palikome autorės medžiagą, tik ją daugiau susistemino, išryškino rašybos taisykles, pateikėme trumpą linksnų pavadinimų paaiškinimą. Pirmiausia akcentavome linksnų klausimus (1 ir 2 pratimas) – juk pradinėse klasėse mokytasi kaityti daiktavardžius keliant jų klausimus, todėl verta juos pirmiausia ir prisiminti. V. Palčinskaitės eilėraščio ištraukoje keliamas klausimas **kas?** – pagrindinis daiktavardžio klausimas. Mokiniai baigia rašyti atsakymus: LAŠAS, LAŠAI. Antrame pratime jau patys vaikai gali fantazuoti ir atsakyti į kitus daiktavardžio klausimus, kurie yra paryškinti: **ko?** – *lašo, lašų, kam?* – *lašui, lašams* ir t. t. Toliau skaitome teorinius paaiškinimus (51 p.) ir susipažįstame su *linksniavimo* ir *linksnio* sąvokomis. Labai svarbu, kad mokiniai suprastų, kaip kaitome lietuvių kalbos daiktavardžius: kaitome *skaičiais* – *vienaskaita* ir *daugiskaita* – ir *linksniais*, kurių yra net septyni (palyginkime, kiek jų yra anglų kalboje). Aptarkime linksnų pavadinimus, palyginkime juos su giminiškais žodžiais, kurie surašyti greta. 3-ias pratimas supažindina su linksnų santrumpomis (jos išryškintos), dar kartą akcentuojami klausimai. Manytume, kad penktokai po truputį išmoks linksnų pavadinimus, nes linksnuos tikrai daug pavyzdžių.

4. 5. 1. Daiktavardžių linksniavimas. Pirmoji daiktavardžių grupė. Ši daiktavardžių grupė (I linksniuotė) pati gausiausia. Linksniuoti mokomasi tokia seka: **a)** perskaitykime paaiškinimus pilkame fone (52 p.), kokie daiktavardžiai priklauso I linksniavimo grupei (iškart įsidėmėti nereikia); **b)** mėginkime visi kartu (choru ar grandinėle) išlinksniuoti pateiktus pavyzdžius. Jeigu kas nežino, gali pažiūrėti į pratybas (1 prat.). Pasimokykime taisyklingai tarti šauksmininką – kirčiuoti skiemenys pabraukti (žodžiu sugalvokime sakinių su šiuo kreipiniu, pvz., *Kiški, bėk iš daržo! Geny, koks tvirtas tavo snapas!*); **c)** linksniuojame daugiau I grupės daiktavardžių (3–15 prat.), aiškinamės jų galūnių rašybos taisykles ir mokomės vartoti daiktavardžius sakinyje, tekste. Iš tiesų rašybos taisyklės tik kartojamos, nes jų mokytasi pradinėse klasėse. Mūsų manymu, labai svarbi 53-io puslapio taisyklė. Atkreipkite mokinių dėmesį į **sutrumpintą taisyklės variantą, kad tikrinantis šių daiktavardžių rašybą galima remtis vienu kilmininko linksnio**. Mokykloje daug kartų patikrintas variantas: žaidimo forma pasakyti, kad „jeigu kilmininko linksnio galūnėje yra priebalsių minkštumo ženklas *i*, tai jis „peršoka“ į visus kitus linksnus, t. y. galūnėje rašome *ia*, o ne *e*.“ Todėl 3-iaame pratime prašoma nuspalvinti visus priebalsių minkštumo ženklus *i* ir juos sujungti raudona linija.

Norime atkreipti mokytojų dėmesį į trumpų žodžių (prielinksnų) *ant, be, iš, prie* ir kt. vartojimą su daiktavardžių kilmininko linksnio. Kalboje šie atvejai labai dažni, todėl pamokykime vaikus taisyklingai kelti klausimus ir į juos atsakyti (6 ir 7 prat.).

Autorė pateikusi sunkesnių daiktavardžio linksniavimo atvejų (10–13 prat.), kai *t* virsta į *č*, *d* – į *dž* (*paukštis – paukščio, medis – medžio*). Greta mokiniai perskaitys paaiškinimus, o toliau svarbu mokytis praktiškai kalboje (sakinyje, tekste) vartoti I linksniavimo grupės daiktavardžius.

4. 5. 2. Daiktavardžių linksniavimas. Antroji daiktavardžių grupė. Susipažįstame, kokie daiktavardžiai priskiriami šiai linksniavimo grupei (paaiškinimas pilkame fone 57-ame puslapyje). O toliau mokomės visai taip pat, kaip

mokėmės linksniuoti I grupės daiktavardžius. Perskaitykime ir aptarkime šios grupės daiktavardžių galūnių rašybos taisykles, pateiktas 58-ame puslapyje. Žaidimo forma galime paaiškinti penktokams *e* rašybą šios grupės daiktavardžių galūnėse (*varle*, *varles* ir pan.): „*varlės* – *ė*, netekusi taško, virtusi *e*, pereina į kitus linksnius“. Toliau mokome kelti galininko klausimus su prielinksniais *apie*, *į*, *per* ir kt.: *apie ką? į ką?, per ką?* ir t. t. (4 prat.). Dar labai svarbus tikslas – išmokyti penktokus skirti daugiskaitos vietininko linksnio vyriškosios (**-uose**) ir moteriškosios (**-ose**) giminės galūnes (6 ir 7 prat.).

4. 5. 3. Daiktavardžių linksniavimas. Trečioji daiktavardžių grupė. III daiktavardžių grupė nėra gausi žodžių (dažniausiai vartojami surašyti 3-iame pratime). Jų kaitymas sudėtingesnis, nes neretai šių grupių linksniavimas pereina į gausesnes grupes, pvz.: sakoma ne *debesies*, o *debesio*, ne *vandens*, o *vandenio*). Mokome analogiškai kaip ir anksčiau: susipažįstame, kurie daiktavardžiai priklauso III linksniavimo grupei (61 p.), mokomės linksniuoti dažniausiai vartojamus žodžius, atkreipiame dėmesį į vienaskaitos naudininko vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnių skirtumus (2 prat.). Ypač dažnai mokiniai daro rašybos klaidą naudininko linksnyje – vietoje **-iai** parašo **-ei**. Visi kartu išsiaiškinsime šią taisyklę (61 p.): *pušis* – *pušiai*. Pratybose pateikta daug III linksniavimo grupės kaitymo ir vartojimo sakiniuose pratimų. Mokytojas gali pasirinkti, kurie naudingiausi klasės mokiniams.

4. 5. 4. Daiktavardžių linksniavimas. Ketvirtoji daiktavardžių grupė. Lietuvių kalboje labai mažai šios grupės daiktavardžių. Pratybose pateikti dažniausiai vartojami žodžiai *sūnus*, *vaisius* (64 p., 1 prat.). Kitus mokysime pagal šiuos du pavyzdžius (2 prat.). Atskirai teks išmokyti linksniuoti daiktavardį *žmogus* (64 p., 1 prat.).

4. 5. 5. Daiktavardžių linksniavimas. Penktoji daiktavardžių grupė. Paskutinė daiktavardžių linksniavimo grupė negausi, jos linksniavimas nyksta, pereina į gausesnes grupes. Paskatinkime penktokus išmokyti taisyklingai linksniuoti ir rašyti dažniausiai vartojamus daiktavardžius *akmuo*, *vanduo*, o ypač *sesuo* ir *duktė*. Visi jie (ir dar keletas) pateikti 1–5 prat.

4. 6. Ko išmokome? Manytume, kad geriausiai mokiniai pakartos ir apibendrins žinias apie daiktavardį pildydami 69-ame puslapyje pateiktą schemą (1 prat.). Aptarkime ją visi kartu, pateikime ir įrašykime pavyzdžių (šią schemą galima nubraižyti ir lentoje). Toliau kartojami bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai (2 prat.), daiktavardžio giminės (3 prat.), skaičiai (4 prat.), linksniavimas, galūnių rašyba ir daiktavardžių vartojimas (5–12 prat.). Paskutinis, 12 prat., gali būti skirtas kiekvienam mokiniui pasitikrinti, kaip jis išmoko rašyti daiktavardžius. Mokiniais įdomu rasti ir ištaisyti kažkieno padarytas klaidas. Pamėginkime, o paskui visi kartu pasitikrinkime.

5. VEIKSMAŽODIS

Lietuvių kalbos veiksmažodžio sistema labai sudėtinga. Šiose pratybose jos dar tik pradedama mokyti, todėl neaptariama daug veiksmažodžio ypatybių, pavyzdžiui, šaknies balsių kaita, sangražiniai veiksmažodžiai, neasmenuojamos veiksmažodžio formos (dalyvis, pusdalyvis, padalyvis). Pratybose paliktas buvęs mokymo temų nuoseklumas, išskyrus bendratis temą.

5. 1. Veiksmažodžių reikšmė ir kaitymas. Pirmiausia mokiniai prisimena patį elementariausią veiksmažodžio klausimą **ką veikia?** (1 prat.) Klasėje galima suvaidinti įvairiausių situacijų (vieni eina, kiti piešia, skaito, miega ir t. t.), kad mokiniai atsakytų į tą patį klausimą. Galime stabtelėti prie tų situacijų, kuriose veiksmo tarsi ir nematyti (miega, tyli, liūdi, ...). Perskaitykime teorinių paaiškinimų I dalį (74 p.). Akcentuokime, kad veiksmažodžiai reiškia ne tik įvairius veiksmus, bet ir įvairias būsenas. Pasakykime daugiau būsenos veiksmažodžių: *auga*, *genda*, *sensta*, *miega*, *baltuoja*, *guli*, *kabo*, *serga*, *žiba*, *liūdi*, ... Perskaitykime II paaiškinimų dalį – kokios yra pagrindinės veiksmažodžio formos. Galima paaiškinti, kad šios formos (laikus ir asmenis prisimename iš pradinių klasių) yra dar vadinamos paprastosiomis, jos iš nieko nepadaromos, o iš jų padaromi kiti veiksmažodžiai. Kaip – susipažinsime ateityje. III paaiškinimų dalis trumpai primena mokiniams, kuo kaitomi veiksmažodžiai. Tikriausiai mokiniai prisimins *asmenis*, *laikus* ir *skaičius*. Trumpai paaiškinta *nuosakos* sąvoka. Dabar į šiuos dalykus galime nesigilinti, nes vėliau kiekviena paminėta veiksmažodžio ypatybė bus aptarta išsamiau. Atlikime 2 ir 3 pratimą – įsitinkime, ar penktokai atpažįsta paprasčiausius veiksmažodžius, ar geba juos vartoti.

5. 2. Veiksmažodžio bendratis. Naujajame pratybų variante bendratis atkelta į veiksmažodžio mokymo pradžią, nes ji labai reikalinga ir pateikiant įvairias užduotis, ir padarant kitas veiksmažodžio formas (ji mums tarsi įrankis mokantis veiksmažodžio). Pilkame fone trumpai paaiškinta, kas yra *bendratis* (75 p.). Mokiniai turėtų įsidėmėti, kad ši veiksmažodžio forma neturi galūnės, o turi priesagą **-ti**, yra nekaitoma, t. y. nenurodo nei laiko, nei skaičiaus, nei asmens. Ją atpažinti padeda priesaga **-ti** ir mokinių dažnai keliamas klausimas **ką veikti?** (ne visi kalbininkai, vadovėlių autoriai jį kelia). Bendračiai

skirti 1–5 pratimas. Visi kartu aptarkime prie 2-o pratimo pateiktą bendraties rašybos taisyklę ir išnagrinėkime kiekvieną pavyzdį. Sugalvokime sakinių su 4-o pratimo pavyzdžiais: mokiniai turėtų suprasti, kad sakinyje bendratis dažniausiai vartojama su kitais veiksmažodžiais, pvz.: *Užmigau ir pradėjau sapnuoti jūrą. Šviežius vaisius visi nori pirkti. Prieš valgi reikia plauti rankas. Negaliu panešti akmenų. Šią knygą reikia perskaityti.*

5. 3. Veiksmažodžių nuosakos. Tiesioginė nuosaka. Veiksmažodžių laikai. Mokant vartoti veiksmažodžius pati svarbiausia tiesioginė nuosaka, nes ji turi visus laikus. Todėl teoriniuose paaiškinimuose (77 p.) dėl sistemos paminimos visos trys nuosakos, bet išsamiau apibūdinama tik tiesioginė nuosaka (su tariamąja ir liepiamąja bus supažindinta vėliau). Apie ją žinių tik tiek: tiesioginės nuosakos veiksmažodžiai reiškia veiksmą, kuris vyksta, vyko ar vyks iš tiesų, tiesioginė nuosaka turi keturis laikus. Mokiniai veiksmažodžio laikus jau mokėsi pradinėse klasėse, todėl juos tik kartojame. Prisimenami pagrindiniai veiksmažodžio laikų klausimai (1 prat.), su visų keturių laikų veiksmažodžio skaityti formomis parašoma po sakinį (2 prat.), pažymimas veiksmažodžio laikas tekste ir susipažįstama su laikų santrumpomis (3 ir 4 prat.), pasitikrinama, kiek penktokai moka pakaityti laikais pateiktus veiksmažodžius (5 prat.), atpažinti tekste vartojamus veiksmažodžius ir pasakyti jų laiką (6 prat.). Supratimą apie veiksmažodžio laikus, jų vartojimą mokiniai įtvirtins asmenuodami veiksmažodžius.

5. 4. Veiksmažodžių skaičiai ir asmenys. Su skaičiaus sąvoka mokiniai jau pažįstami: mokėsi daiktavardžių vienas-kaitos ir daugiskaitos. Veiksmažodžiai taip pat turi du skaičius: kai veiksmą atlieka vienas asmuo (daiktas) – vienaskaita, kai atlieka du ir daugiau – daugiskaita. O asmuo, asmenavimas, galime sakyti, išskirtinė veiksmažodžių ypatybė (neasmenuojami nei daiktavardžiai, nei būdvardžiai, nei skaitvardžiai). Labai linksmi daiktavardį „asmenuoja“ poetas Č. Navakas: „Tu varlė, aš varlė. Mes abu varliukai.“ (Burbulų lietus. V.: Alma littera, 2012. P. 9, eil. „Varliukų himnas“) Asmenuoti veiksmažodžius mes išmokstame, kai tik pradėdami kalbėti: pasakome kas ką veikia (*aš pats, pati, brolis, mama, ...*). Mokantis šią temą labai svarbu, kad vaikai susipažintų su žodžiais, kurie nurodo asmenis (*įvardžiais* – sąvoką sužinos įvardžio skyriuje). Galima palyginti, kaip yra anglų kalboje, visiems kartu nupiešti plakata, pakabinti jį klasėje. (Aiškiai asmenys pavaizduoti vadovėlio „Mes – trečiokai 102 p. ir III kl. 2-ame pratybų sąs., 22 p.) Toliau bus mokomasi veiksmažodžių asmenavimo ir daugybę kartų vartojami asmenis nurodantys *aš, tu, jis, ji, ...*

Veiksmažodžio skaičių ir asmenį suprasti padės mokinių atliekami pratimai: I ir 2, 4 ir 5. Prie 2-o prat. paaiškinta, kas yra tie trumpi žodžiai *aš, tu, jis, ...* – mokiniai supažindinami su asmeniniais įvardžiais, bet ši elementari teorija kol kas nėra būtina. Sudėtingesnis 3 prat.: tekstas parašytas pirmuoju asmeniu (*aš*), o reikia jį perrašyti antruoju (*tu*) ir trečiuoju (*jis* arba *ji*). Šią užduotį galima atlikti pirmiausia žodžiu, o paskui raštu.

Veiksmažodžių asmenys

	Vienaskaita	Daugiskaita
I asmuo	aš	mes
II asmuo	tu	jūs
III asmuo	jis, ji	jie, jos

5. 5. Veiksmažodžių asmenavimas. Tiesioginė nuosaka. Perskaitykime paaiškinimą, kas yra *veiksmažodžių asmenavimas* (83 p.). Supažindinkime mokinius su savotišku asmenavimo keliu (arba nuoseklumu): nuosaka – laikas – vienaskaita – asmuo – daugiskaita – asmuo. (Tokio nuoseklumo laikomasi visose gramatikose.) Pratybose visada laikomasi šio nuoseklumo asmenuojant tiesioginės nuosakos veiksmažodžius, todėl penktokai turėtų nesunkiai įsidėmėti sąvoką tiesioginė nuosaka, veiksmažodžio asmenis.

5. 5. 1. Tiesioginė nuosaka. Esamasis laikas. Pilkame fone (83 p.) mokiniams dar kartą paaiškinama veiksmažodžio esamojo laiko reikšmė, primenami jo klausimai. Nauja: panašiai kaip su daiktavardžių linksniavimo grupėmis supažindinama su veiksmažodžių asmenavimo grupėmis (kalbininkai vadina *asmenuotėmis*). Į jas veiksmažodžiai skirstomi pagal III asmens galūnes. Esamajame laike jos yra trys: **I – galūnė -a arba -ia, II – i, III – o.** (Prisiminti gali padėti telefono žodis *alio* be priebalsės I – **a, i, o**). Žodžiu atlikime 1 prat. Kiek čia daug esamojo laiko veiksmažodžių! Pasirinkite, kaip asmenuosite 2-o prat. veiksmažodžius (visi kartu, grandinėle, individualiai ar pan.). Jei kas nemoka, gali pažiūrėti į išasmenuotus pavyzdžius. Pilkame fone (83 p.) primenama svarbiausia esamojo laiko veiksmažodžių rašybos taisyklė, daugiskaitos I ir II asmens daryba. Trečią pratimą siūlome individualiam darbui – mokytojas galės susipažinti su klasės lygiu, kam reikalinga pagalba. Toliau kiti pratimai (4–11) skirti esamojo laiko veiksmažodžių asmenavimui, vartojimui sakiniuose ir galūnių rašybai. Jeigu mokiniai geba asmenuoti, visų pratimų atlikti nebūtina. Kaip išmoko asmenuoti, galima įsivertinti atlikus 8-ą pratimą.

5. 5. 2. Tiesioginė nuosaka. Būstasis kartinis laikas. Pateikiant šio skyrelio mokomąją medžiagą laikytasi to paties nuoseklumo kaip esamajame laike: paaiškinta būtojo kartinio laiko reikšmė, skirstymas į asmenavimo grupes (jų – dvi) (87 p.), randami veiksmažodžiai tekste (1 prat.), asmenuojami pavyzdžiai (2 prat.), aptariamos būtojo kartinio laiko veiksm-

žodžių rašybos taisyklės (87 p.). Ypač svarbi **II asmens taisyklė**, todėl jai reikėtų skirti daugiausia pratybų (4, 6, 7 prat.). Pasitikrinti, kaip išmoko asmenuoti būtojo kartinio laiko veiksmažodžius, padės 10 prat.

5. 5. 3. Tiesioginė nuosaka. Būtas dažninis laikas. Analogiškai kaip būtąjį kartinį mokome ir būtąjį dažninį veiksmažodžių laiką. Tik atkreipkime mokinių dėmesį į šio laiko veiksmažodžių rašybos problemą – priebalsių suskardėjimą (supanašėjimą) prieš priesagą **-dav-** (taisyklė 91 p.). Būtas dažninis laikas būdingas tik lietuvių kalbai, jis vartojamas vis rečiau, todėl paskatinkime mokinius jį vartoti, skirkime žodinių užduočių, pavyzdžiui, papasakoti, ką vaikai veikdavo pas senelius, per atostogas, praėjusią žiemą ir pan.

5. 5. 4. Tiesioginė nuosaka. Būsimasis laikas. Einame tuo pačiu keliu kaip ir mokydami kitų veiksmažodžio laikų. Sunkiausia mokiniams suprasti būsimajame laike vykstantį veiksmažodžio šaknies priebalsių **š, ž** ir priesagos **-s** susiliejimą, todėl atidžiai perskaitykime paaiškinimą ir pavyzdžius 94 p. pilkame fone. Atkreipkime dėmesį į III asmenį – baigiasi priesaga **-s**, o šaknies priebalsis prieš **s** tariant suduslėja, todėl reikia mokėti pasitikrinti (94 p. taisyklė). Būsimojo laiko veiksmažodžių kaitymui, vartojimui ir rašybai skirta daug pratimų, juos reikėtų visus atlikti, ypač kreipiant dėmesį į šio laiko formų vartojimą kalboje.

5. 6. Veiksmažodžių asmenavimas. Tariamoji nuosaka. Paaiškinimuose (98 p.) dar kartą apibūdinta veiksmažodžio *tariamoji nuosaka*: ką ji reiškia, į kokius klausimus atsako šios nuosakos veiksmažodžiai, kaip jie padaromi. Perskaitykime kartu su mokiniams ir aptarkime kiekvieną sakinį. Ar atpažinsime tariamosios nuosakos veiksmažodžius, paaiškės atlikus 1 prat. Pasimokykime asmenuoti veiksmažodžius *bėgti, gerti* (2 prat.). Atkreipkime mokinių akis į I asmens formą su **č**: *lėkčiau, mesčiau, daryčiau, ...*. Visi sugalvokime nors po du tris I asmens pavyzdžius, galima pasakyti ir sakinių: *Pirkčiau ledų, jei nueičiau į kavinę. Jei sutikčiau ... Jei pamatyčiau, ...* Būtinai parašykime III asmens pavyzdžius (3 prat.) su galūne **-ų**. Be to, aptarkime priebalsių rašybos taisyklę: prieš **t** skardieji priebalsiai suduslėja, todėl reikia visada pasitikrinti (išnagrinėkime 99 p. pilkame plotelyje pateiktus pavyzdžius). 4, 5 ir 6 pratimas įtvirtina tariamosios nuosakos asmenavimą ir vartojimą. Tačiau ši nuosaka kalboje vartojama retokai, todėl ją reikėtų nors retkarčiais prisiminti, aptarti, kai pasitaikys pavyzdžių skaitomuose tekstuose.

5. 7. Veiksmažodžių asmenavimas. Liepiamoji nuosaka. Skaitome ir analizuojame paaiškinimus pilkame fone (101 p.). Ypač svarbu, kad mokiniai suprastų, jog liepiamosios nuosakos veiksmažodžius kasdien vartojame pokalbiuose su draugais, su kitais žmonėmis ir kad reikia mokėti mandagiai, tinkamu tonu paprašyti, paliepti. Taip pat įsimintina, kad liepiamoji nuosaka neturi vienaskaitos I asmens. Įsižiūrėkime, kaip padaromi liepiamosios nuosakos veiksmažodžiai. Kiekvienas pasakykime pavyzdžių. Toliau mokomės analogiškai kaip tariamąją nuosaką: randame liepiamosios nuosakos veiksmažodžius tekste (1 prat.), skaitome išasmenuotus pavyzdžius, juos aptariame (įdomu, kurias formas vartoja mokiniai) (2 prat.), patys asmenuojame (3 prat.) ir įtvirtiname šių veiksmažodžių vartojimą (4, 5, 6 prat.).

5. 8. Ko išmokome? Veiksmažodžio kartojimui skirta net 14 pratimų. Mokytojas gali pats nuspręsti, kiek jų reikia klasiės mokiniams. Be to, galima ir diferencijuoti – vieni atlieka vienus, kiti – kitus pratimus. Pasirinkite! Tačiau labai svarbu aptarti pratybose pateiktą veiksmažodžio schemą ir įrašyti pavyzdžių (1 prat.). Įrašome nors po vieną, pvz.: Esamasis laikas (*skaito*), Vienaskaita (*rašiau*), Antrasis asmuo (*dirbsi*) ir pan. Veiksmažodžio laikų kartojimui skirti 2–7 pratimas. Dar kartą prisimenami (ir palyginami) tariamosios ir liepiamosios nuosakos veiksmažodžiai (8 prat.). Visos išmoktos veiksmažodžio formos kartojamos 9 prat. Kiti pratimai skirti veiksmažodžio galūnių rašybai įtvirtinti 10–13 prat.), o paskutinis, 14 prat., veiksmažodžių vartojimui.

6. BŪDVARDIS

Kalbos moksle būdvardis reiškia daikto ypatybę, o daiktas – tai daiktavardis, todėl būdvardžiai dažniausiai vartojami su daiktavardžiais. Gramatikose būdvardis pristatomas po daiktavardžio. Šiose pratybose buvo pasirinktas kitas kelias: daiktavardis – veiksmažodis – būdvardis. Galima paaiškinti kodėl: autorė daiktavardį ir veiksmažodį tikriausiai ėmė kaip būtinus sakinio elementus (*Vaikai skaito. Vėjas pučia. Akmuo guli.*), o paskui pateikė jau kitas kalbos dalis, kurios praplečia sakinį. Pradinėse klasėse mokiniai susipažino su būdvardžiais, penktokai toliau gilinasi. Pratybose dar nesupažindinama su būdvardžių daryba, įvardžiuotiniais būdvardžiais, tik užsimenama apie laipsnius, o daugiausia dėmesio skiriama būdvardžių linksniavimui, galūnių rašybai. Labai svarbios būdvardžių vartojimo sakiniuose, tekstuose užduotys, tačiau jų nepakanka – reikėtų rasti būdvardžius skaitomuose tekstuose, išgirsti pašnekovų kalboje.

6. 1. Būdvardžių reikšmė, kaitymas. Pradedame nuo elementarios užduoties (1 prat.) – keliamas klausimas *Kokie gali būti nupiešti daiktai?* Yra atsakymo pavyzdys. Toliau prisiminkime klausimus **koks? kokia? kokie? kokios?** (2, 3 prat.) Gal mokiniai prisimins, kaip vadiname žodžius, kurie atsako į minėtus klausimus. Jeigu ne, perskaitys teoriniuose paaiškinimuose (110 p.) Skaitykime I dalį, aptarkime pavyzdžius ir kiekvienas sugalvokime daugiau būdvardžių. Skaitykime II dalį ir išsiaiškinkime, ką gali reikšti būdvardžiai – išvardyti svarbiausi būdvardžių reikšmės atvejai. Dažniausiai mokiniai vartoja spalvą, formą, daikto ypatybę nusakančius būdvardžius. Labai svarbu šiais būdvardžiais plėsti mokinių žodyną. III dalyje paaiškintas būdvardžių derinimas su daiktavardžiais ir kuo kaitomi būdvardžiai. Organizuokime klasėje žaidimą: susiskirstykime į grupes, išdalykime po popieriaus lapą, tegul kiekviena grupė sugalvoja ir jame parašo kuo daugiau būdvardžių su daiktavardžiais. Galima ir kitaip pažaišti: kiekviena grupė gauna po lapą su užrašytu koku nors daiktavardžiu – tegul sugalvoja ir parašo kuo daugiau tam daiktavardžiui tinkamų būdvardžių.

6. 2. Būdvardžių giminės. Būtinai paaiškinkime mokiniams, kuo skiriasi daiktavardžio ir būdvardžio giminės: **daiktavardis giminėmis nekaitomas, kiekvienas daiktavardis yra kurios nors giminės, o būdvardis kaitomas giminėmis, taigi vartojamas su vyriškosios giminės daiktavardžiu jis yra vyriškosios giminės, vartojamas su moteriškosios giminės daiktavardžiu jis yra moteriškosios giminės.** Tuo įsitikinkime atlikdami 1 prat.: *berniukas laimingas, mergaitė laiminga* ir t. t. Skaitykime teorinius paaiškinimus (111 p.) ir susipažinkime (arba prisiminkime) būdvardžio gimines: *vyriškąją, moteriškąją ir bevardę*. Kaip paaiškinti mokiniams sąvoką *bevardė giminė*? Pamėginkime taip: šios giminės būdvardžiai „nestovi“, „neatsiduria“ prie vardų, todėl jie bevardžiai, t. y. bevardės giminės. Mokiniai turėtų nesunkiai atpažinti ir vartoti vyriškosios ir moteriškosios giminės būdvardžius – atlikti 2–5 prat. Sunkesnis 6 prat. – aprašyti kiškį. Galima aprašymą kurti kolektyviai. Mokytoja gali padėti pagalbiniais klausimais: Koks žvėrelis yra kiškis? Kokios jo ausys? Kokios kojos? Kokie ūsai? Kokios akys ir t. t. Gražus būdvardžių vartojimo su daiktavardžiais pavyzdys pateiktas 7 prat. Šį voverės aprašymą mokiniai gali perskaityti prieš rašdami apie kiškį. Kiti pratimai (8, 9, 10) skirti bevardės giminės būdvardžiams. Atidžiai išanalizuokime 8-o prat. pavyzdžius: tegul mokiniai įsitikina, kad vyriškosios giminės būdvardžiai „glaudžiasi“ prie vyriškosios giminės daiktavardžio *kambarys*, yra su juo suderinti, o bevardės giminės (*šviesu, šilta, jauku*) „nesiglaudžia“ prie nieko, nesuderinti su daiktavardžiu *kambarys*. Jų ir galūnės kitokios. Šie skirtumai paaiškinti ir pilkame plotelyje. Perskaitykime, kas apie bevardės giminės būdvardžius rašoma gramatikos paaiškinimuose (113 p.). Atlikime 9 ir 10 prat. Tikriausiai penktokai dar iki galo neišmoks atpažinti ir vartoti bevardės giminės būdvardžius, nes jie kalboje pasitaiko retokai. 11 prat. tarsi apibendrina, kas išmokta apie būdvardžių gimines. Šalia esanti taisyklė dar kartą primena, kaip kaitomi giminėmis ir kirčiuojami būdvardžiai (kirčiuoti skiemenys pabraukti), primena, kad būdvardžiai, kurie reiškia medžiagą, iš kurios padarytas daiktas (*medinis stalas, geležinė spyna*) bevardės giminės neturi.

6. 3. Būdvardžių skaičiai. Atlikime 1 ir 2 prat. ir įsitikinsime, kad būdvardžiai kaip ir daiktavardžiai kaitomi *skaičiais*: **su vienaskaitos daiktavardžiais vartojama būdvardžių vienaskaita, su daugiskaitos daiktavardžiais – būdvardžių daugiskaita.** (Atkreipkime mokinių akis ir į M. Vainilaičio eilėraščių – jis tikrai meniškas). Teorinius paaiškinimus (115 p.) mokiniai gali perskaityti savarankiškai, nes jau viską patys „ištyrinėjo“. Kiti pratimai (3, 4, 5) įtvirtina būdvardžių vienas-kaitos ir daugiskaitos vartojimą. Kaityti skaičiais bus mokomasi ir linksniuojant būdvardžius.

6. 4. Būdvardžių linksniavimas. Matyt, autorė jautė, kad mokiniams linksniuoti būdvardį kartu su daiktavardžiu daug lengviau, nes tinka daiktavardžio klausimai, iškart didesnė praktinė nauda – juk būdvardis sakinyje eina kartu su daiktavardžiu (išskyrus bevardę giminę). Dėl pilnos sistemos pateikėme ir būdvardžių klausimus (kiek jų daug!), bet paliekame spręsti mokytojų, ar jų mokyti. Tačiau mokytojas turėtų žinoti, kad vieniems būdvardžiams negalima kelti daiktavardžių klausimų *kas? ko? kam?* ir t. t. (negalima sakyti: **kas? baltas, balta, ...**, o reikia **koks? baltas, kokia? balta, ...**) Pratybose po truputį mokoma kelti būdvardžių klausimus: *koks? kokio? kokia? kokios?* ir t. t.

6. 4. 1. Vyriškosios giminės būdvardžių linksniavimas. Pirmiausia autorė pateikia sakinius su visų linksnių daiktavardžiu *qžuolas* ir su juo suderintu būdvardžiu *senas* (1 prat.) Atsakydami į klausimus mokiniai mokysis (arba prisimins) linksniuoti būdvardį: *senas, seno, senam, seną, senu, sename*. Galime pasiūlyti mokiniams žodžiu vienaskaitą pakeisti į daugiskaitą *seni qžuolai* ir atsakyti į tuos pačius klausimus. Visi kartu skaitykime paaiškinimus (116–117 p.) ir įsiminkime vyriškosios giminės būdvardžių linksniavimo grupes. Tuomet grandinėle ar kitaip išlinksniuokime pateiktus I, II ir III linksniavimo grupės pavyzdžius (2 prat.) Palyginkime būdvardžių ir daiktavardžių galūnes: perskaitykime paaiškinimus pilkame fone (118 p.), atlikime 3 prat.: vns. N. *geram vaikui, tautiniam šokiui, gudriam sūnui*; dgs. N. *geriems vaikams, gudriems*

sūnums. Aptarkime vns. šauksmininko linksnį, bet jis vartojamas retai, o ir jo rašyba sunkumų nesudaro. Taigi svarbiausia įsiminti vienaskaitos naudininko galūnes **-am** arba **-iam**. Rašybai skirtas 4 pratimas. Atidžiai perskaitykime šalia esančią taisyklę: *medinis, medinio – mediniam, ...* Čia drąsiai galime pritaikyti sutrumpintą daiktavardžių rašybos taisyklę: jei kilmininko galūnė **-io**, tai minkštumo ženklas **i** „peršoka“ į visus kitus linksnius. Taip pat svarbi daugiskaitos vardininko taisyklė: *tamsus – tamsūs, ...* Abi šias taisykles padeda įsiminti 5 pratimas. Jį galima atlikti visiems kartu. Vyriškosios giminės būdvardžių linksniavimui ir rašybai dar skirti 6–12 prat. Mokytojas gali pats nuspręsti, kuriuos būtina atlikti. Jeigu mokiniams sunkiau sekasi linksniuoti būdvardžius, galima atlikti 6 ir 7 prat. visiems kartu, o paskui 8 prat. savarankiškai ir pasitikrinti. 9 prat. moko rašyti daugiskaitos vardininko linksnį – galūnę **-ūs**. Būdvardžius vartoti tekste mokysis atlikdami 10 prat.: reikia priderinti būdvardį prie daiktavardžio: *didžiulio ežero; putotos bangos; akmenukai įvairūs, margi, rausvi, pilki, balti, dideli, stambūs, smulkūs, mažyčiai, pailgi, apvalūs, plokšti, kampuoti; mažo ežerėlio; krantai žemi; vanduo skaidrus, švarus; šviesus smėlis; jaunas miškelis; mažas ežerėlis*. 11 prat. primins mokiniams vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko linksnių rašybą – kaip ir daiktavardžių, taip ir būdvardžių galūnėse rašomos nosinės raidės. O atlikdami 12 prat. prisimins vietininko linksnio rašybą – gale visada rašome **-e**.

6. 4. 2. Moteriškosios giminės būdvardžių linksniavimas. Mokome analogiškai kaip ir vyriškosios giminės būdvardžių linksniavimo. 1 prat. – abiejų moteriškosios giminės būdvardžių linksniavimo grupių pavyzdžiai. Galima suabejoti dėl retai vartojamo žodžio *marti* – ar verta jį pateikti, bet autorė, matyt, norėjo parodyti, kad *graži* linksniuojamas kaip daiktavardis *marti* (dar yra *pati*). Galima šio junginio ir nelinksniuoti, o tik trumpai aptarti, kad moteriškosios giminės būdvardžiai su vardininko galūne **-i**, kituose linksniuose turi tas pačias galūnes kaip būdvardžiai su galūne **-ia** (*žalia, šviežia*). Todėl jie priskiriami tai pačiai (I) linksniavimo grupei. Perskaitykime paaiškinimus (122 p.), atkreipkime dėmesį į paskutinę pastraipą. Pasimokykime linksniuoti 2-o pratimo būdvardžio ir daiktavardžio junginius: pirma išlinksniuokime žodžiu, aptarkime (ypač junginį *skambi daina*), paskui linksniuokime raštu ir paryškinkime galūnes, kurias rašant yra pavojus suklysti. Šios galūnės išskirtos ir 3 prat. Prie jo pateiktos moteriškosios giminės būdvardžių rašybos taisyklės. Vėl prisiminkime moteriškosios giminės daiktavardžių galūnių rašybą. Čia ir vėl gali padėti mūsų vadinamoji „sutrumpinta“ rašybos taisyklė: vns. K. **-ios** minkštumo ženklas **i** „peršoka“ į kitas galūnes; vns. K. **-ės** – **ė** „virsta“ **e**. Šią taisyklę įtvirtina 4 ir 6 prat. O įsivertinti, kaip išmoko linksniuoti būdvardžius, padės 5 prat. Atlikdami 7 prat. vėl prisimins vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko linksnių rašybą, o 8 prat. primins vietininko rašybą. Tik čia dar reikia įsiminti, kad moteriškosios giminės būdvardžių daugiskaitos vietininko galūnės **-ose, -iose** (*margose, puikiose*) skiriasi nuo vyriškosios giminės linksnių galūnių **-uose, -iuose** (*marguose, puikiuose*) – vienur **o**, kitur **uo**. 9 prat. teksto būdvardžių vartojimą su daiktavardžiais galima aptarti visiems kartu, prisiminti išmokus rašybos atvejus.

6. 5. Ko išmokome? Būdvardžio kartojimui skirta vienuolika pratimų. Mokytojas gali rinktis, kurie jo klasės mokiniams naudingiausi. Tačiau 1 prat. labai svarbus: jo schema apibendrina, ko mokiniai išmoko apie būdvardį: visi kartu aptarkime schemą, įrašykime po pavyzdį (kaip ir kartojant daiktavardį). Toliau seka tokios užduotys: atpažinti būdvardžius (2 prat.), išlinksniuoti vyriškosios giminės būdvardžio ir daiktavardžio junginius (3 prat.), su visais junginio *žalias miškas* linksniais sugalvoti po sakinį (4 prat.), išlinksniuoti moteriškosios giminės būdvardžio ir daiktavardžio junginius (5 prat.), lyginti vyriškosios ir moteriškosios giminės būdvardžių galūnes (6, 7 prat.), pasitikrinti, kaip skiria vyriškosios ir moteriškosios giminės būdvardžius (8 prat.), mokyti padaryti būdvardžius iš daiktavardžių (9 prat.), pavartoti būdvardžius sakiniuose (10 prat.) ir išnagrinėti būdvardžius (pažymėti giminę, skaičių ir linksnį) (11 prat.).

7. SKAITVARDIS

Skaitvardis – viena iš sunkesnių gramatikos temų, nes, kaip teigia kalbininkai, jų reikšmė labai abstrakti, ją sukonkretina tik prie jų vartojami daiktavardžiai. Skaitvardžių abstraktumas labai ryškus matematikoje (aritmetikoje), pavyzdžiui, sude-dame, atimame ir atliekame kitus aritmetinius veiksmus su skaičiais. Rašome skaitmenis (skaičiaus ženklus, arba rašmenis: 1 2 3 4 ...). Vietoj žodžio *skaitmuo* ta pačia reikšme (sinonimiškai) dažnai vartojamas žodis *skaičius*. Gramatikoje atsiri-bojama nuo skaičių ir skaitmenų, o kalbama tik apie **skaitvardžius**. Skaitvardžiai turi panašumų su daiktavardžiais (*šimtas, tūkstantis, vienetas, ...*) arba su būdvardžiais (*vienas, pirmas, antras, ...*). Todėl ir skaitvardžio ypatybės labai įvairios, jų nelengva mokyti. Pratybose pateikiamas tik pirminis supažindinimas su skaitvardžiu, kaip su viena ypatinga kalbos žodžių grupe (mokiniai dar nesupažindinti su sąvoka „kalbos dalis“), be to, apsiribojama tik *kiekiniais* ir *kelintiniais skaitvardžiais*. Su kitomis skaitvardžių grupėmis (dauginiais, kuopiniais ir trupmeniniais) penktokai nesupažindinami. Atnaujinant praty-

bas palikta tiek pat teorijos, tačiau pamėginta ją skaidyti, pateikti mažesnėmis „porcijomis“, kad būtų nuosekliai, žingsnis po žingsnio susipažįstama su skaitvardžiais, jų kaitymu.

7. 1. Skaitvardžių reikšmė. Pratybose pradedant skaitvardžio temą remiamasi vaikų skaičiavimo įgūdžiais (jeigu nemoka lietuviškai, galima pasiremti ir anglų kalbos žiniomis). Autorė siūlo visiems prisiminti lietuvių dainą (manytume, kad ją reikia ir padainuoti) „Išėjo tėvelis į mišką“ ir atsakyti į klausimus – atsakant reikės skaičiuoti ir pasakyti daiktų skaičių arba jų vietą eilėje, t. y. skaičių pavadinimus – skaitvardžius (1, 2 ir 3 prat.). Dalimis skaitomi ir aptariami paaiškinimai (133 p.). Sąvoka *skaitvardis* paaiškinta – būtinai ją aptarkime. Taip pat svarbu pasiaiškinti, kuo skaitvardžiai skiriasi nuo daiktavardžių: ryškiausia skaitvardžių ypatybė – jų tikslumas. Toliau supažindinkime mokinius su **kiekiniais skaitvardžiais**: *kiekis* ir *kiekinis* – giminiški žodžiai. Pateikti pavyzdžiai, galima jų sugalvoti daugiau, pvz., *Kiek mūsų klasėje mokinių?* – *Kiek už lango auga medžių?* – *Kiek automobilių važiuoja gatve?* – Susipažinkime su **kelintiniais skaitvardžiais**: *kelintas* ir *kelintinis* taip pat giminiški žodžiai. Išanalizuokime pavyzdžius, sugalvokime jų daugiau, pvz., *Kelintas metų mėnuo yra vasaris?* – antras, *Kelinta šiandien diena?* – penkta (*Šiandien balandžio šešta. Bet ne balandžio šešto!*) *Kelinta šiandien savaitės diena?* – *Kelinta dabar pamoka?* – Tai tik elementarus susipažinimas su skaitvardžiais. Atlikime 4 ir 5 prat. 6 pratimas – tik žaidimas.

7. 2. Kiekiniai skaitvardžiai. Jų kaitymas. Pirmiausia pateikiami paprastieji skaitvardžiai **nuo vieno iki dešimt** – perskaitykime paaiškinimus apie juos (134 p.) Toliau žinios (teorija) įtvirtinama atliekant pratimus. Įsitikinkime, ar mokiniai atpažins kiekinius skaitvardžius 1 prat. sakiniuose: jiems reikės į langelius parašyti tik šiuos skaitmenis: 9, 1, 1, 3, 3, 10, 3 (kiti – kelintiniai skaitvardžiai). Kiti pratimai skirti kiekinių skaitvardžių **nuo vieno iki dešimt** kaitymui. Nesitikėkime, kad visi penktokai išmoks kaityti visus minėtus skaitvardžius, bet pamėginkime. Kiekvieno skaitvardžio linksniavimas yra paaiškintas. Būtinai atkreipkime į jį dėmesį. Pirmiausia linksniuojame skaitvardžius *vienas, viena* (nes jie, kaip jau skaitėme teoriniuose paaiškinimuose, kaitomi giminėmis ir linksniais) (2 prat.). Šie skaitvardžiai linksniuojami kaip būdvardžiai *bal-tas, balta* – viskas pateikta pratybose. Toliau mokomasi linksniuoti skaitvardžius *du, dvi, trys*: jie išlinksniuoti, o mokiniams siūloma pakaityti šiuos skaitvardžius su daiktavardžiais (3 prat.) ir vietoje skaitmenų įrašyti skaitvardžius (4 prat.) (*Vytukas turėjo pinigų dviem knygoms. Aš turiu tik vieną brolių. Ir t. t.*). Atkreipkime mokinių akis į *du, dvi, trys* linksniavimo ypatumus: kai kurios vyriškosios ir moteriškosios giminės formos sutampa, kai kurios skiriasi. *Keturi, keturios* linksniuojami kaip būdvardžiai *žali, žalios* (aišku, turi tik daugiskaitą) (5 prat.). Lygiai taip pat linksniuojami skaitvardžiai *penki, penkios, šeši, šešios, septyni, septynios, aštuoni, aštuonios, devyni, devynios*. Todėl 6 prat. užduotis siūlo mokiniams išlinksniuoti daiktavardžių junginius su šiais skaitvardžiais.

Antras žingsnis – skaitvardžių **nuo vienuolikos iki devyniolikos** linksniavimas. Jie sukirčiuoti (pabrauktas kirčiuotas skiemuo), paaiškinta jų sandara, vartojimas ir kaitymas (136 p.) Linksniavimo pratimas – 8-as. Dėmesio! **Skaitvardžių nuo vienuolikos iki devyniolikos galininko galūnėje nerašome nosinės: Ką matau? Vienuolika varnų, dvylika kamuolių, trylika knygų, keturiolika, penkiolika, šešiolika, septyniolika, aštuoniolika, devyniolika žmonių.**

Trečias žingsnis – skaitvardžių **nuo dvidešimt iki šimto** kaitymas, vartojimas. Skaitome paaiškinimus (137 p.), susipažįstame su šių žodžių sandara, išsiaiškiname, kad skaitvardžiai **nuo dvidešimt iki devyniasdešimt nekaitomi, dvidešimt vienas, dvidešimt viena** ir t. t. Kaitomas tik antras žodis (pagrindinis skaitvardis nuo **vieno iki devynių**). Mums lieka išmokti kaityti skaitvardį *šimtas* (10 prat.) ir įsidėmėti sudurtinių skaitvardžių **nuo keturiasdešimt iki devyniasdešimt** rašybą (11 prat.)

7. 3. Kelintiniai skaitvardžiai. Jų kaitymas. Pirmiausia skaitome tekstą, prisodrintą kelintinių skaitvardžių (1 prat.), juos randame. Galima pasiūlyti mokiniams sugalvoti daugiau sakinių su kelintiniais skaitvardžiais. Skaitome ir lyginame kiekinius ir kelintinius skaitvardžius (139 p.). Atkreipkime dėmesį į kirčiavimą (kirčiuoti skiemenys pabraukti). Pastebime, kad nuo kiekinių skiriasi tik kelintiniai skaitvardžiai *pirmas, pirma, antras, antra* (2 prat.). Atlikdami 3-ią prat. žodžiu mokiniai mokosi kiekinių ir kelintinių skaitvardžių. Toliau pilkame fone (140 p.) paaiškinta, kuo kaitomi, kaip linksniuojami ir kaip derinami su daiktavardžiais kelintiniai skaitvardžiai. Toliau mokykime linksniuoti kelintinius skaitvardžius (4 prat.) Akcentuokime jų panašumą su būdvardžiais. Sunkiau linksniuoti vyriškosios giminės daugiskaitą, todėl pratybose *pirmi, tretį* išlinksniuota. Jeigu penktokams per sunku, galima šį formalųjį pratimą atidėti arba linksniuoti pavyzdžius su daiktavardžiais, tada tiks ir daiktavardžio klausimai: pvz., **kas?** *pirmas sakiny, pirma daina, ko?* *pirmo sakinio, pirmos dainos* ir t. t. Reikia pastebėti, kad kelintinių skaitvardžių daugiskaita vartojama retokai, dažniausiai su daiktavardžiais *metai (pirmus metus, pirmais metais)*. Kiti pratimai, 5 – 8, skirti kelintinių skaitvardžių vartojimui – atlikime juos visi kartu. Nesukly-

kime: *tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimtais metais...*, *tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimtų metų kovo vienuoliktą dieną...*, *tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt pirmų metų sausio tryliką dieną...*, (6 prat.) *Šiandien kovo mėnesio dvidešimt pirmą dieną arba kovo dvidešimt pirmą, ... olimpiada įvyko du tūkstančiai dvidešimt šešiais metais, gimiau du tūkstančiai penkioliktais metais, baigsiu mokyklą du tūkstančiai trisdešimt pirmais metais.* (7 prat.). Mokykimės ir kelintinių skaitvardžių rašybos (8 prat.): *trečias brolis, dvyliką valandą, penktą kartą, trylikta, dvidešimt pirmas, trečiame suole.*

7. 4. Ko išmokome? Dar kartą prisiminkime kiekinius ir kelintinius skaitvardžius – atpažinkime juos tekste (1 prat.), pasitikrinkim. Kaip išmoko vartoti skaitvardžius, mokiniai įsivertins atlikę 2 ir 3 prat.: *tris svarus sviesto, penkis litrus sulčių, vieną maišą bulvių, du krepšelius uogų, dvylika kiaušinių*; 3 pratimas – žaidimas. O 4 prat. – skaitvardžių rašybos gebėjimų įsivertinimas. Silpnesnėje klasėje jį galima atlikti visiems kartu. Raskite klaidas šiuose žodžiuose: *dvyliką sūnų* (turi būti *dvylika*), *viena dukrelė* (*vieną dukrelę*), *antra pačia* (*antrą pačią*), *dvyliką brolių* – 2 kartus (*dvylika brolių*), *juodvarneis* (*juodvarniais*), *dvyliką marškinių* (*dvylika marškinių*), *dvyliką kelnų* (*dvylika kelnų*), *dvyliką paklodžių* (*dvylika paklodžių*), *devinis* (*devynis* – 2 kartus), *trys atsiskyrėlius* (*tris*), *trečes atsiskyrėlis* (*trečias*), *dvyliką metų* (*dvylika*), *išgelbėtu* (*išgelbėtu*), *isakė* (*įsakė*), *sesele* (*sesele*), *trečes* (*trečias*), *pikta raganą* (*piktą*).

8. ĮVARDIS

Įvardžiai trumpi, bet gana „margi“ žodžiai („žodeliais“ jų nereikėtų vadinti, nes įvardis – savarankiška kalbos dalis). Kalbininkai juos skirsto į daug grupių, be to, ne visi vienodai. Mokyklinėse gramatikose pirmiausia supažindinama su *asmeniniais įvardžiais*.

8. 1. Įvardžių reikšmė. Dažniausiai vartojamus įvardžius *aš, tu, jis, ji, mes, ...* mokiniai žino ir patys vartoja. Todėl nesunkiai juos ras 1 prat. posme. O lygindami 2 ir 3 prat. sakinius pasakys žodžius, kurie pakeičia daiktavardžius: *Liną ir Darius – jie, sesutę – ją* ir t. t. Remiantis šiais paprastais pavyzdžiais ir aptariama įvardžių esmė – perskaitykime I dalį paaiškinimų (144 p.). Gal mokiniai ne visai supras teiginį (gramatikos apibrėžimą) *bendrai nurodo daiktus*, bet tikrai žinos, kad įvardžiai pakeičia daiktavardžius. Kad įvardžių yra labai įvairių, mokiniai sužinos perskaitę antrą paaiškinimų dalį (145 p.), tačiau joje paminėtų įvardžių skyrių pavadinimų įsiminti nereikia. Svarbiausia – III paaiškinimų dalis: perskaitykime ir aptarkime *asmeninius įvardžius*, kurių yra nedaug, bet jie labai svarbūs.

8. 2. Asmeniniai įvardžiai. Jų kaitymas. Ar mokiniai atpažįsta asmeninius įvardžius, paaiškės atlikus 1 prat. (*tu, aš, tau, jis, ji mes*). Labai svarbus 2 prat.: skaitykime ir išsiaiškinkime, kada vartojami įvardžiai *aš, tu, jis, ji*. Pirmiausia reikėtų pasakyti, kad jie vartojami pokalbyje, *tu* sakoma, kai kreipiamasi į pašnekovą (Julytė kreipiasi į Kamilę, Kamilė į Julytę), *aš* – kai kalbama apie save (Kamilė pasakoja apie save), *jis, ji* – pasakoja apie tuos, kurie nedalyvauja pokalbyje (Kamilė pasakoja apie tėvelį ir sesutę). Visa tai mokiniai ras detaliai paaiškinta pilkame fone, I dalyje (146 p.) II paaiškinimų dalyje išlinksniuoti visi asmeniniai įvardžiai. Perskaitykime, pasimokykime taisyklingai juos tarti (kirčiuoti skiemenys pabraukti), paryškintos galūnės, kurių rašybą reikia įsidėmėti – atlikime 3-ią prat. Kiti pratimai skirti mokytis vartoti asmeninius įvardžius: 4-as – sugalvoti sakinių (pvz., *Mūsų šeima atostogavo Lietuvoje.*), 5-as – įrašyti sakiniuose praleistus įvardžius, 6-as – įtvirtinti sunkesnių galūnių rašybą, 7-as – išnagrinėti įvardžius (nurodyti skaičių, linksnį). Likusieji, 8 ir 9 prat. moko, kaip reikia įvardžius rašyti laiške, raštelyje – mandagumas reikalauja juos rašyti didžiąja raide.

8. 3. Ko išmokome? Penktoje klasėje dar tik pradedama mokytis įvardžių, daugiausia dėmesio kreipiamą į jų vartojimą. Teorinių dalykų bus mokomasi aukštesnėse klasėse. Todėl apibendrinant, ko penktokai išmoko, taip pat svarbiausia įtvirtinti įvardžių vartojimą. 1 prat. – puikus A. Karosaitės eilėraštis, kuriame įvardžiai (parodomieji) labai svarbūs. Eilėraščio tekstas moko derinti įvardžius su daiktavardžiais. 2 prat. – pasitikrinkime, ar atpažįstame asmeninius įvardžius (*jis, jo, ji, jis, mes, aš, jus, mes, tau, aš, tave, tu, tu, manęs, aš, tave, tau*). Įvardžių vartojimui skirti ir 3 bei 4 prat. O 5 prat. sunkesnis – reikia sukurti pokalbį ir jame pavartoti įvardžių. Galima jį atlikti visiems kartu.

ELENA MARCELIONIENĖ

TEMINIS PLANAS pagal Elvyrą Narutienę

LITUANISTINIŲ MOKYKLŲ PENKTAI KLASEI

JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo taryba ©

Čikaga, 2025

TEMINIS PLANAS

Pagal autorę Elvyrą Narutienę

Elvyra Narutienė visą pratybų medžiagą buvo suskirsčiusi į 30 pamokų. Šiame plane išlaikytas jos skirstymas su keletu nedidelių pakeitimų:

- skiemens ir žodžio sandaros temoms skirtos ne viena, o dvi pamokos į vieną pamoką sujungus priešdėlio ir priesagos temas.

- skirta pamoka daiktavardžio giminei ir skaičiams, prie šių temų prijungta linksnių tema, o atskiros pamokos daiktavardžių linksniams atsisakyta, kadangi juos mokiniai nuolat mokysis linksniuodami penkias daiktavardžių grupes (linksniuotes).

- viena iš veiksmažodžiui skirtų pamokų atiduota skaitvardžiui, kadangi atsisakyta atskiros pamokos veiksmažodžių asmenavimo temai, nes dubliavosi užduotys – asmenuoti mokomasi asmenuojant visus keturis tiesioginės nuosakos laikus ir tariamosios bei liepiamosios nuosakos veiksmažodžius.

Šiame plane pateikiamos potemės, kadangi jos yra atnaujintame pratybų variante. Tačiau mokomosios medžiagos apimtis nuo to nepasikeitė, mokytojas mato tik detalesnę temos vaizdą. Be to, mokytojams siūlomi pamokos tikslai ir nurodomi pratimai, teoriniai paaiškinimai bei taisyklės jiems įgyvendinti. Žinoma, juos mokytojas gali keisti atsižvelgdamas į savo klasės mokinių lietuvių kalbos gebėjimų lygį, pavyzdžiui, vienoje klasėje kažkuri tema tik kartojama, nes ji išeita IV klasėje, o kitoje klasėje ji pateikiama kaip visiškai nauja. Ketvirtoje skiltyje tikslingai surašyti visi pratimų numeriai, kad, mokytojo manymu, nereikalingą pratimą būtų galima išbraukti. Mokytojas gali keisti ir patį pamokų išplanavimą: svarbioms temoms skirti daugiau pamokų negu nurodoma plane, o gal ne tokioms svarbioms – mažiau laiko, o kai ką gali visai praleisti.

Tenka pastebėti, kad kiekvienai pamokai skirtos medžiagos apimtis labai didelė, bet tiek buvo numčiusi autorė E. Narutienė. Galbūt vienai pamokai ji skirdavo daugiau laiko. Be to, pratybose labai daug užduočių buvo numatyta namų darbams. Šiame leidime namų darbai nenurodyti – paliekama spręsti pačiam mokytojui, ar skirti namų darbus ir kiek jų skirti.

Pamokos Nr.	Tema ir potemės	Tikslai	Pratimai, teoriniai paaiškinimai	Pratybų psl.
1	1. LIETUVIŲ KALBOS GARSAI 1.1. Garsai ir raidės	Pasitikrinti, kaip penktokai girdi ir taria lietuvių kalbos garsus, ar geba parašyti jų raides. Prisiminti (arba išmokti) lietuvių kalbos abėcėlę. Išmokti skirti <i>garsą</i> ir <i>raidę</i> . Prisiminti, ką pradedame rašyti didžiosiomis raidėmis.	1 2, teor. paaišk. 3, 4	5–6
	1. 2. Balsiai ir balsės	Gilinti supratimą apie lietuvių kalbos balsius: <i>balsiai, ilgieji balsiai, trumpieji balsiai</i> . Skirti <i>balsius</i> (garsus) ir <i>balses</i> (raides). Mokytis taisyklingai tarti žodžiuose ilguosius ir trumpuosius balsius. Pakartoti nosinių balsių rašybą žodžių galūnėse. Mokytis taisyklingai tarti ir rašyti žodžius su i – y, u – ū, e – ė .	1, 2, teor. paaišk. 3, 4, 5, 6 7 8, 9, 10, 11	7–9
2	1.3. Priebalsiai ir priebalsės	Gilinti supratimą apie lietuvių kalbos priebalsius. Skirti <i>priebalsius</i> (garsus) ir <i>priebalses</i> (raides).	1, 2, 3, teor. paaišk. I	10–14

3	1.4. Dvigarsiai: dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai	Susipažinti su <i>skardžiaisiais ir dusliaisiais priebalsiais, pusbalsiais</i>, įsiminti dažniausiai sutinkamas jų poras. Prisiminti kietuosius ir minkštuosius priebalsius, prieš kuriuos balsius priebalsiai tariai kietai, o prieš kuriuos minkštai, kada rašomas priebalsių minkštumo ženklas <i>i</i>. Daugiau sužinoti apie priebalsį <i>j</i>. Mokyti taisyklingai tarti žodžius su kietaisiais ir minkštaisiais priebalsiais, juos rašyti.	Teor. paaišk. II, 4, 5, 6 Teor. paaišk. III, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	14–19
	1.5. Ko išmokome?	Prisiminti žodžių skiemenavimą, dvibalsius. Susipažinti su <i>dvigarsio</i> sąvoka, kaip skirstomi dvigarsiai, plėsti žinias apie dvibalsius ai, ei, au, ui, ie, uo. Mokyti taisyklingai tarti dvibalsį ie, skirti ie ir ei, ie ir e, é žodžiuose. Mokyti taisyklingai tarti dvibalsį uo, skirti uo ir o žodžiuose. Mokyti taisyklingai tarti ir rašyti žodžius su įvairiais dvibalsiais, su dvibalsiu au po minkštojo priebalsio, po <i>j</i>. Išsiaiškinti, kas sudaro mišriuosius dvigarsius, kaip tariai ir rašomi dvigarsiai su i, u.	1, 2, 3, teor. paaišk. I, II 4, 5, 6 7, 8, 9 10, 11, 12 Teor. paaišk. III, 13, 14	
4	2. SKIEMUO	Prisiminti žodžių skiemenavimą.	1, 2	22–24
	2.1. Skiemens pagrindas. Ilgieji ir trumpieji skiemenys	Plėsti supratimą apie žodžio skiemenį: kas sudaro skiemens pagrindą, kiek žodis gali turėti skiemenų. Išsiaiškinti, kokie skiemenys yra trumpieji, o kokie ilgieji, mokyti juos skirti.	Teor. paaišk. 3, 4 Teor. paaišk. 5, 6	
	2.2. Kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys	Mokyti išgirsti stipriau tariamą (kirčiuotą) žodžio skiemenį, pradėti pažinti su lietuvių kalbos žodžių kirčiavimu (elementarus supažindinimas), įsiklausant į mokytojo tarimą, naudojantis žodynu mokyti taisyklingai kirčiuoti žodžius.	1, teor. paaišk. 2	
5	2.3. Ko išmokome?	Pasitikrinti, kaip moka skiemenuoti žodžius, ar girdi kirčiuotą skemenį.	1, 2, 3	27
	3. ŽODŽIO SANDARA	Prisiminti, ką žino apie <i>žodžio galūnę</i> .	1, teor. paaišk. I, 2, 3, 4, 5, 6, 7	28–30
	3.1. Reikšminės žodžio dalys. Šaknis ir galūnė	Gilinti supratimą apie <i>žodžio galūnę</i>, susipažinti su <i>žodžio šaknimi</i>. Mokyti atpažinti žodžio šaknį ir galūnę, jas žymėti sutartiniais ženklais. Suprasti, kas yra giminiški žodžiai.		

6	3.2. Priešdėlis	Susipažinti su <i>žodžio priešdėliu</i> , mokytis padaryti naujus žodžius su dažniausiai vartojamais priešdėliais.	Teor. paaišk. II, 1, 2, 3, 4, 5, 6	31–32
	3.3. Priesaga	Susipažinti su <i>žodžio priesaga</i> , mokytis padaryti naujus žodžius su dažniausiai vartojamomis priesagomis.	Teor. paaišk. II, 1, 2, 3, 4, 5, 6	33–34
	3.4. Ko išmokome?	Apibendrinti įgytas žinias apie <i>žodžio sandarą</i> , įsivertinti, kaip išmoko skirstyti žodžius <i>reikšminėmis žodžio dalimis</i> , padaryti naujus žodžius.	1, 2, 3, 4, 5	35
7	4. DAIKTAVARDIS	Prisiminti, kas yra <i>daiktavardis</i> , plėsti supratimą apie daiktavardžius, ką jie pavadina (jų reikšmė), koks yra pagrindinis daiktavardžio klausimas (kas?).	1, teor. paaišk., 2, 3	36–41
	4.1. Daiktavardžių reikšmė. Daryba	Elementariai susipažinti su daiktavardžių daryba: su kokiomis priesagomis dažniausiai padaromi nauji daiktavardžiai, ką jie reiškia, kaip vadinami daiktavardžiai su priesagomis -el-, -ėl-, -uk-, -ut- .	4, teor. paaišk., 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14	
		Susipažinti su dažniausiais daiktavardžių priešdėliais.	15, 16, 17	
8	4.2. Bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai	Plėsti supratimą apie <i>bendrinčius</i> ir <i>tikrinius daiktavardžius</i> , mokytis rašyti įvairius pavadinimus didžiąja raide.	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	42–44
	4.3. Daiktavardžių giminės	Susipažinti su daiktavardžio giminėmis: <i>vyrishkoji giminė, moteriškoji giminė, bevardė giminė</i> . Mokyti atpažinti daiktavardžio gimines, jas vartoti kalboje.	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7	45–47
	4.4. Daiktavardžių skaičiai	Gilinti supratimą apie daiktavardžio kaitymą <i>skaičiais</i> , mokytis vartoti daiktavardžių <i>vienaskaitą</i> ir <i>daugiskaitą</i> , susipažinti su <i>vienaskaitiniais</i> ir <i>daugiskaitiniais daiktavardžiais</i> .	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	48–50
9	4.5. Daiktavardžių linksniavimas. Linksniai	Prisiminti daiktavardžio klausimus: kas? ko? kam? ką? kuo? kame? Susipažinti su <i>daiktavardžio linksniais</i> . <u>Pastaba.</u> Šią potemę galima jungti prie 4.5.1 skyrelio.	1, 2, teor. paaišk., 3	51–52
	4.5.1. Daiktavardžių linksniavimas. Pirmoji daiktavardžių grupė	Išsiaiškinti, kokie daiktavardžiai priklauso <i>pirmajai daiktavardžių linksniavimo grupei</i> , mokytis juos linksniuoti ir vartoti kalboje (sakiniuose, tekste). Kartoti ir įtvirtinti šių daiktavardžių galūnių rašybą.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, taisyklės prie pratimų	52–57

10	4.5.2. Daiktavardžių linksniavimas. Antroji daiktavardžių grupė	Išsiaiškinti, kokie daiktavardžiai priklauso <i>antrajai daiktavardžių linksniavimo grupei</i> , mokytis juos linksniuoti ir vartoti kalboje (sakiniuose, tekste). Kartoti ir įtvirtinti šių daiktavardžių galūnių rašybą.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, taisyklės prie pratimų	57–60
11	4.5.3. Daiktavardžių linksniavimas. Trečioji daiktavardžių grupė	Išsiaiškinti, kokie daiktavardžiai priklauso <i>trečiajai daiktavardžių linksniavimo grupei</i> , mokytis juos linksniuoti ir vartoti kalboje (sakiniuose, tekste). Kartoti ir įtvirtinti šių daiktavardžių galūnių rašybą.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, taisyklės prie pratimų	60–63
12	4.5.4. Daiktavardžių linksniavimas. Ketvirtoji daiktavardžių grupė	Išsiaiškinti, kokie daiktavardžiai priklauso <i>ketvirtajai daiktavardžių linksniavimo grupei</i> , mokytis juos linksniuoti ir vartoti kalboje (sakiniuose, tekste). Kartoti ir įtvirtinti šių daiktavardžių galūnių rašybą.	1, 2, 3, 4, 5, taisyklės prie pratimų	64–65
13	4.5.5. Daiktavardžių linksniavimas. Penktoji daiktavardžių grupė	Išsiaiškinti, kokie daiktavardžiai priklauso <i>penktajai daiktavardžių linksniavimo grupei</i> , mokytis juos linksniuoti ir vartoti kalboje (sakiniuose, tekste). Kartoti ir įtvirtinti šių daiktavardžių galūnių rašybą.	1, 2, 3, 4, 5, 6, taisyklės prie pratimų	66–68
14	4.6. Ko išmokome?	Apibendrinti žinias apie daiktavardį: <i>bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai, daiktavardžio giminės, skaičiai, linksniai</i> , patikrinti, kaip išmoko kaityti ir rašyti daiktavardžius (vartoti kalboje).	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12	69–73
15	5. VEIKSMAŽODIS 5.1. Veiksmažodžių reikšmė ir kaitymas	Prisiminti, kas yra <i>veiksmažodis</i> . Plėsti supratimą apie veiksmažodžius: - ką jie reiškia ir kokie yra pagrindiniai veiksmažodžio klausimai (ką daiktas veikia? kas vyksta, atsitinka?); - kokios pagrindinės veiksmažodžio formos ir kuo kaitomi veiksmažodžiai.	1, teor. paaišk. I, Teor. paaišk. II, 2, 3	74–75
	5.2. Veiksmažodžio bendratis	Susipažinti su <i>veiksmažodžio bendratimi</i> , jos vartojimu, mokytis patikrinti bendraties rašybą.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5	75–77
16	5.3. Veiksmažodžių nuosakos. Tiesioginė nuosaka. Veiksmažodžių laikai	Susipažinti su <i>veiksmažodžio nuosakomis</i> . Išsamiau aptarti <i>tiesioginę veiksmažodžio nuosaką</i> . Prisiminti veiksmažodžio laikus: <i>esamasis, būtasis kartinis, būtasis dažninis, būsimasis laikas</i> . Išsiaiškinti, ką jie reiškia.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6	77–79
17	5.4. Veiksmažodžių skaičiai ir asmenys	Prisiminti ir toliau mokytis kaityti veiksmažodžius skaičiais: <i>vienaskaita ir daugiskaita</i> . Susipažinti su <i>veiksmažodžio asmenimis</i> (<i>pirmasis, antrasis trečiasis asmuo</i>), žodžiais, kurie nurodo asmenis (<i>aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos</i>).	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5	80–82

18	5.5. Veiksmažodžių asmenavimas 5.5.1. Tiesioginė nuosaka. Esamasis laikas	Suprasti, kas yra <i>veiksmažodžių asmenavimas</i> . Prisiminti, ką parodo <i>esamojo laiko veiksmažodžiai</i> , jų klausimus. Mokyti asmenuoti <i>tiesioginės nuosakos esamojo laiko veiksmažodžius</i> . Mokyti rašyti šių veiksmažodžių galūnes, juos vartoti sakiniuose ir tekste.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, taisyklė prie 2-o pratimo	83–87
19	5.5.2. Tiesioginė nuosaka. Būtas kartinis laikas	Prisiminti, ką reiškia <i>būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai</i> , jų klausimus. Mokyti asmenuoti <i>tiesioginės nuosakos būtojo kartinio laiko veiksmažodžius</i> . Mokyti rašyti šių veiksmažodžių galūnes, juos vartoti sakiniuose ir tekste.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, taisyklės prie pratimų	87–90
20	5.5.3. Tiesioginė nuosaka. Būtas dažninis laikas	Prisiminti, ką reiškia <i>būtojo dažninio laiko veiksmažodžiai</i> , jų klausimus. Mokyti padaryti ir asmenuoti <i>tiesioginės nuosakos būtojo dažninio laiko veiksmažodžius</i> . Mokyti rašyti šiuos veiksmažodžius – patikrinti, kokią priebalsę rašyti prieš priesagą -dav- , juos vartoti sakiniuose ir tekste.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, taisyklė prie 3-io pratimo	91–93
21	5.5.4. Tiesioginė nuosaka. Būsimasis laikas	Prisiminti, ką reiškia <i>būsimojo laiko veiksmažodžiai</i> , jų klausimus. Mokyti padaryti ir asmenuoti <i>tiesioginės nuosakos būsimojo laiko veiksmažodžius</i> . Mokyti rašyti šiuos veiksmažodžius, juos vartoti sakiniuose ir tekste.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, taisyklė prie 2-o pratimo	94–98
22	5.6. Veiksmažodžių asmenavimas. Tariamoji nuosaka	Susipažinti su veiksmažodžio <i>tariamąja nuosaka</i> , mokyti asmenuoti <i>tariamąsios nuosakos veiksmažodžius</i> , juos rašyti ir vartoti.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, taisyklės prie pratimų	98–100
	5.6. Veiksmažodžių asmenavimas. Liepiamoji nuosaka	Susipažinti su veiksmažodžio <i>liepiamąja nuosaka</i> , mokyti asmenuoti <i>liepiamosios nuosakos veiksmažodžius</i> , juos rašyti ir vartoti.	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6	101–103
23	5.7. Ko išmokome?	Apibendrinti žinias apie veiksmažodį: <i>veiksmažodžio nuosakos, laikai, skaičiai, asmenys</i> , patikrinti, kaip išmoko kaityti ir rašyti veiksmažodžius (vartoti kalboje).	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	104–108
24	6. BŪDVARDIS 6.1. Būdvardžių reikšmė, kaitymas	Prisiminti, kas yra <i>būdvardis</i> , jo klausimus, plėsti supratimą apie būdvardžius, ką jie reiškia (pagrindinės grupės), trumpai aptarti, kuo jie kaitomi.	1, 2, 3, teor. paaišk. I, II, III	109–110
	6.2. Būdvardžių giminė	Išsiaiškinti, kad būdvardžiai <i>kaitomi giminėmis</i> ir turi tris gimines: <i>vyriškąją, moteriškąją ir bevardę giminę</i> . Mokyti kaityti būdvardžius giminėmis, juos derinti su daiktavardžiais.	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, taisyklė prie 11 prat.	111 – 114
	6.3. Būdvardžių skaičiai	Išsiaiškinti, kad būdvardžiai kaitomi skaičiais, jie turi <i>vienaskaitą ir daugiskaitą</i> . Mokyti atpažinti būdvardžio skaičių, kaityti skaičiais.	1, 2, 3, teor. paaišk., 4, 5, taisyklė prie 4-o prat.	114–116

25	6.4. Būdvardžių linksniavimas 6.4.1. Vyrishkosios giminės būdvardžių linksniavimas	Pakartoti, kuo kaitomi būdvardžiai, vartojamų su būdvardžiais daiktavardžių klausimus. Susipažinti su <i>vyrishkosios giminės būdvardžių linksniavimo grupėmis, būdvardžių linksnių klausimais</i> . Mokyti linksniuoti <i>vyrishkosios giminės būdvardžius</i> , rašyti jų galūnes, derinti su daiktavardžiais, vartoti būdvardžius sakinyje ir tekste.	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, taisyklės prie pratimų	116–122
26	6.4.2. Moteriškosios giminės būdvardžių linksniavimas	Susipažinti su <i>moterishkosios giminės būdvardžių linksniavimo grupėmis</i> . Mokyti linksniuoti <i>moterishkosios giminės būdvardžius</i> , rašyti jų galūnes, derinti su daiktavardžiais, vartoti būdvardžius sakinyje ir tekste.	1, teor. paaišk., 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, taisyklės prie pratimų	122–126
27	6.5. Ko išmokome?	Apibendrinti žinias apie būvardį: <i>būdvardžio kaitymas giminėmis, skaičiais, linksniais</i> . Pasitikrinti, kaip išmoko kaityti ir rašyti būdvardžius (vartoti kalboje).	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	127–131
28	7. SKAITVARDIS 7.1. Skaitvardžių reikšmė	Elementariai susipažinti su <i>skaitvardžiu</i> , jo reikšme. Pasitikrinti, ar moka skaičiuoti lietuviškai, kiek.	1, 2, 3, teor. paaišk. I, II, III, 4, 5, 6	132–133
	7.2. Kiekiniai skaitvardžiai. Jų kaitymas	Susipažinti su <i>kiekiniais skaitvardžiais</i> , mokyti linksniuoti dažniausiai vartojamus kiekinius skaitvardžius (tai tik pradžia, išmokti linksniuoti šiuos skaitvardžius reikės daugiau laiko).	Teor. paaišk., 1, 2, 3, 4, 5, 6, teor. paaišk., 7, 8, teor. paaišk., 9, 10, 11, taisyklės prie pratimų	134–138
29	7.3. Kelintiniai skaitvardžiai. Jų kaitymas	Susipažinti su <i>kelintiniais skaitvardžiais</i> , mokyti kaityti kelintinius skaitvardžius (lyginant su būdvardžiais).	1, teor. paaišk., 2, 3, teor. paaišk., 4, 5, 6, 7, 8	138–141
	7.4. Ko išmokome?	Apibendrinti, ką sužinojo apie skaitvardį, pasitikrinti, kaip moka skaičiuoti, kaityti ir vartoti skaitvardžius.	1, 2, 3, 4	142–143
30	8. ĮVARDIS 8.1. Įvardžių reikšmė	Susipažinti su sąvoka <i>įvardis</i> , ką reiškia įvardžiai, aptarti, kad įvardžiai labai įvairūs.	1, 2, 3, teor. paaišk. I, II, III	144–145
	8.2. Asmeniniai įvardžiai. Jų kaitymas	Susipažinti su <i>asmeniniais įvardžiais</i> , jų kaitymu, mokyti juos vartoti sakinyje ir tekste.	1, 2, teor. paaišk. I, II, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	145–148
	8.3. Ko išmokome?	Apibendrinti, ką sužinojo apie įvardžius,	1, 2, 3, 4, 5	149–150

Prisimename,
kartojame

Skaitome, aptariame,
suprantame

Aiškinamės
taisyklę

Įdomu